

**37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Állam- és Jogtudományi Szekció**

Budapest, 2025. március 24-26.

Rendező intézmény:
*Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar*

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

**A szexuális erőszak mint háborús bűncselekmény a nemzetközi
ítélkezési gyakorlat tükrében**

Kézirat lezárásának dátuma:

2024. 12. 08.

Ezen dolgozat szerzőjeként kijelentem, hogy az általam készített tanulmány érdemi részét kizárólag saját szellemi termékemként, önálló gondolatok alapján alkottam meg. A dolgozatban bemutatott elemzések, érvelések és következtetések az én egyedi munkámat tükrözik. Minden a dolgozathoz felhasznált tudományos művekre, forrásokra az akadémiai normáknak megfelelően hivatkoztam.

Ezúton kijelentem, hogy kutatásom során mesterséges intelligenciát nem használtam, kivéve a nemzetközi bíróságok honlapjain található ítéletkereső rendszereket, valamint a HVG-Orac Jogkódexet, amelyeket kizárólag az ítéletek és jogszabályok gyors és hatékony keresésére alkalmaztam.

Kelt [...], 2024.12. 08.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. A nemzetközi büntetőjog alapjai	6
2.1. A nemzetközi büntetőjog kialakulásának főbb aspektusai.....	6
2.2. A nemzetközi büntetőjog mai rendszere és a nemzetközi bűncselekmények	8
3. A szexuális erőszak mint háborús bűncselekmény	11
3.1. A háborús szexuális erőszak megítélésének történeti fejlődése.....	11
3.2. A szexuális erőszak fogalma, formái.....	13
3.3. A szexuális erőszak tilalma a nemzetközi büntetőjog szabályrendszerében	16
4. Meghatározó ügyek	19
4.1. Célkitűzés, felvetendő problémák.....	19
4.2. A vizsgált ügyek elemzése	20
4.3. A nemzetközi bíróságok előtt álló további kihívások	22
4.4. Fogalmi kérdések	27
4.5. Követendő gyakorlat.....	30
4.6. Összefoglalás és jövőbeli lehetőségek.....	31
5. Összegzés	35
6. Forrás- és irodalomjegyzék.....	37

1. Bevezetés

A háborús bűncselekmények megítélése a történelem során nagy változásokon ment keresztül, mind társadalmi, mind jogi szempontból. Ebben közrejátszottak a világban folyamatosan dúló konfliktusok, amelyeknek kibontakozása napjainkra sem szűnt meg. A szexuális erőszak elkövetése a háborúk során mindig is jelen volt, viszont az, hogy ezt a háborús helyzet velejárójának vagy egyértelműen tiltott magatartásnak tekintik, az elmúlt évtizedekben pozitív irányba fordult át. A magatartás szabályozásának, szankcionálásának problémája viszont még nem oldódott meg teljes mértékben. A nemzetközi bűncselekmények nagyon összetettek és bonyolultak, általában mind az áldozati, mind az elkövetői oldalon több személy áll. A nemzetközi büntetőjog szabályai sokszor bonyolult, olyan élethelyzeteket írnak le, amelyek megértése nem egyszerű, így ezen jogi normák betartatása sokszor nehézségekbe ütközik. Az idő múlása sem kedvez a felderítésnek egy-egy háborús helyzet megszűnése után, amikor a bizonyítékok összegyűjtése is sokkal nehezebbé válik. Az igazi felelősök megtalálása nem egyszerű, nehéz eldönteni, hogy vajon egy katona önszántából tette, amit tett, vagy éppen parancsra. Felvetődik a kérdés, kit és hogyan kellene ezekért a tettekért felelősségre vonni, és milyen formában.

A szexuális erőszak háborúban történő elkövetése különösen nagy látenciával rendelkezik, a mai napig nem sok eljárás indul ilyen cselekmények miatt, a bűnösséget megállapító ítéletek száma pedig ennél is alacsonyabb. Előre haladva az időben egyre inkább előtérbe került az ilyen cselekmények megakadályozásának szükségessége. A mai napig rengeteg szerv, köztük az ENSZ és az Európai Parlament is komoly erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy a fellépés hatékony legyen.¹ Folyamatosan hoznak létre szervezeteket, illetve fogadnak el határozatokat, kötelezve és felhívva az államok figyelmét arra, hogy minél hatékonyabban lépjenek fel a szexuális erőszak megelőzése, a kiszolgáltatott személyek védelme érdekében.²

A téma aktualitását leginkább a napjainkban zajló fegyveres konfliktusok adják, amelyek során mai napig követnek el szexuális erőszakot, és azt háborús fegyverként alkalmazzák.³ A világ különböző pontjain zajlanak mai napig ezek az események, amelyek arra

¹ Mit tesz az Egyesült Nemzetek a nőkkel és lányokkal szemben elkövetett erőszak ellen? pdf.

² Például: 2009. szeptemberében az ENSZ Biztonsági Tanácsa elfogadta az 1888-as határozatot, ami a fegyveres konfliktusok minden résztvevőjétől megköveteli, hogy közvetlen akcióval védjenek meg minden civil (beleértve a nőket és gyerekeket is) a szexuális erőszak bármilyen formájától. Továbbá sürgeti az államokat és az ENSZ-et, hogy nagyobb erővel vegyen részt a megpróbáltatás legyőzésében.

³ Az Európai Parlament is kiemeli a P9_TA(2023)0047 számú határozatában, hogy 2022-től zajló orosz-ukrán háborúban is történnek ilyen esetek

sarkalják a nemzetközi szervezeteket, hogy minél hatékonyabban lépjenek fel az ilyen cselekményekkel szemben. Aggasztóak az egyes országokban fennálló jogi problémák is, sokszor ugyanis az áldozatokat a későbbi igazságszolgáltatás cserben hagyja.⁴ Irakban például a háborúban megerőszakolt nőknek és lányoknak nincs joguk abortuszhoz, illetve azon gyermekek születését, akiknek az anyját az ISIS valamelyik tagja megerőszakolta, nem jegyzik be, és nem kapnak állampolgárságukat igazoló okmányt sem.⁵ Ilyenkor a háborús erőszak következtében született gyermekeket hátrányos megkülönböztetés éri, megfosztják őket az ENSZ Gyermekjogi Nyilatkozatában (1959) és a Gyermekjogi Egyezményben (1989) rögzített emberi jogaitól, illetve azzal, hogy az államok elhanyagolják a gyermekek jogait, hozzájárulnak az erőszak állandósulásához.⁶ Mindezen problémák, nehézségek is igazolják, hogy a szexuális erőszak elleni küzdelem a mai napig zajlik, illetve a szabályozás a világ különböző pontjain még mindig nem teljes, és nem rendelkezik akkora visszatartó erővel, amelynek megvalósulása kollektív érdek kell, hogy legyen.

Dolgozatomban mindezekhez kapcsolódóan arra keresem a választ, hogy a történelem során, hogyan vélekedtek a szexuális erőszakról jogilag, illetve társadalmilag egyaránt. Mikor tartották elfogadottnak, mikortól számít bűncselekménynek, hogyan is alakult ennek története a nemzetközi jog fejlődésével párhuzamosan. Fontosnak tartom röviden bemutatni ezt megelőzően a mai nemzetközi büntetőjog kialakulásának főbb pontjait, a szabályozás mai rendszerét, illetve a nemzetközi bűncselekmények körét is. Dolgozatom második felében pedig hét ügyet megvizsgálva térek ki azokra a főbb tényekre, megállapításokra, amelyek az ítéletek kapcsán felmerülhetnek. Céлом, hogy mind a jogalkalmazást segítő, mind a hiányosságokat tartalmazó megállapításokra felhívjam a figyelmet, és kiemeljem azokat a nehézségeket, amelyek segíthetik a szexuális erőszak háborúkban történő visszaszorítását. Kitérek a bizonyítás nehézségeire, bemutatva a tárgyi bizonyítékok hiányát, a vallomások nehézségeit, az elkövetői és az áldozati oldalon is fennálló problémákat. Emellett kitérek a nemzetközi együttműködés problémáira, illetve a társadalmi kérdésekre is. Fontosnak tartom kiemelni az ítéletek jogfejlődésre gyakorolt hatását, amelyek iránymutatást tartalmaznak a későbbiekben eljáró bíróságok számára.

Ahhoz, hogy mindezeket bemutassam, több kutatási módszert is igénybe vettem dolgozatom megírásához. Elsődlegesen, dogmatikai kutatásom során feltártam a dolgozathoz

⁴ The Kvinna till Kvinna Foundation: *They came together not to be silenced: gender-based violence in conflict & the role of women's rights organisations*, 2023. 34. o.

⁵Uo. 55. o.

⁶ Uo. 9. o.

kapcsolódó jogszabályokat, a nemzetközi szervek által kiadott határozatokat, illetve a témában alkotó neves szerzők műveit. Ez alapján kaptam egy összképet, amely alapján kikristályosodott számomra, hogy hogyan építsem fel a dolgozatomat, amely főbb pontokról írok részletesebben. A témához kevés magyar nyelvű forrás állt rendelkezésemre, így próbáltam azokat, illetve a nemzetközi forrásokat is a legátfogóbban vizsgálni. Mivel a dolgozatom legfőbb része az ügyeket bemutató, azokat elemző fejezet, így ezt a részt empirikus kutatásom során készítettem el, amellyel célom az volt, hogy a szexuális erőszakra vonatkozó szabályozás joggyakorlatban történő alkalmazását is vizsgáljam. Az ICTR, ICTY és az ICC⁷ gyakorlatát összehasonlító módszerrel is vizsgáltam, amelyben olyan főbb pontok mentén hasonlítottam össze a bíróságok gyakorlatát, mint például a szexuális erőszak fogalmának elemzése kapcsán, illetve a bűnösséget megállapító ítéletek szám alapján. A korábban említett célokat tekintve dolgozatom érdemi részében normatív kutatást is végeztem, amelynek során nemcsak a meglévő szabályozást emelem ki, hanem kitérek arra, melyek azok a tényezők, amik segíthetik a későbbi jogalkalmazást, fejleszthetik a nemzetközi jogot, illetve, hogy mik a rendszer hiányosságai, amelyek változtatásra szorulnak.

⁷ ICTR= A Ruanda területén elkövetett népirtásért és a nemzetközi humanitárius jog egyéb súlyos megsértéséért felelős személyek megbüntetésére létrejött Nemzetközi Büntetőtörvényszék; ICTY= a volt Jugoszlávia területén elkövetett háborús bűnöket vizsgáló hágai Nemzetközi Törvényszék; ICC= Nemzetközi Büntetőbíróság

2. A nemzetközi büntetőjog alapjai

2.1. A nemzetközi büntetőjog kialakulásának főbb aspektusai

Dolgozatom szempontjából fontosnak tartom bemutatni mind a nemzetközi büntetőjog mai rendszerét, mind pedig az ahhoz kapcsolódó legfontosabb eseményeket. A történelem során ugyanis számtalan olyan háború, lakosságot érintő támadás történt, amelyek előjelezték, hogy szükséges lenne valami fajta szabályozás, felelősségre vonási metódus létrehozása, amelyre az évek során különböző intézkedésekkel sor is került⁸, - azonban állandó és széleskörű intézkedés csak 1945-ben valósult meg, az első nemzetközi büntetőbíróság, a nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék felállításával.⁹ A nürnbergi büntetőbíróság létrehozása egy óriási mérföldkönek számít a nemzetközi büntetőjog területén.¹⁰ A nemzetközi bűncselekmények nemzetközi üldözésének kérdése elvi szinten, első ízben az 1864-ben elfogadott, a szárazföldi haderők sebesültjei helyzetének megjavításáról szóló genfi egyezményrel kapcsolatban merült fel.¹¹ Bár ennél korábban is volt már olyan ítélet, amely a nemzetközi büntetőbíráskodáshoz hasonló tevékenységet végzett,¹² mégis ez tekintendő egyfajta kiindulási pontnak. Ezután az 1899-es és az 1907-es hágai békekonferenciákon, a háború szabályainak írásba foglalása volt jelentős fordulópon.¹³

Bár ezen események hozzájárultak a nemzetközi büntetőjog kialakulásához, az első valódi kísérletek a nemzetközi jog általi felelősségre vonásra, az első világháborút követően történetek. Az antanthatalmak ugyanis bíróság elé akarták állítani azokat a személyeket, akik a háború szabályainak megsértéséért voltak felelősek, többek között II. Vilmos német császár is közéjük tartozott. Kezdetben nagyon sok személy felelősségre vonását tervezték, viszont ezek nagy része kudarcba fulladt. Mindezen sikertelenség ellenére, a történelem első, valóban a nemzetközi jogon alapuló büntetőpereinek minősülnek ezen ítéletek. Ezután a két világháború között a nemzetközi jog továbbfejlesztése háttérbe szorult, továbbfejlesztésének főbb feltételei pedig a második világháborút követően alakultak csak ki. 1943 őszén felállították az Egyesült

⁸ Például: bizonyos fegyverfajták betiltása, hadviselési szabályok rögzítése, rabszolgaság tilalma, illetve közös fellépés bizonyos bűncselekményekkel szemben

⁹ KOVÁCS Péter: *Bevezetés a Nemzetközi Büntetőbíróság joggyakorlatába*. In SCHANDA Balázs szerk.: *Jogtudományi Monográfiák 14*, Pázmány Press, Budapest, 2020. 17-18. o.

¹⁰ LENKOVICS Judit: *A nemzetközi büntetőbíráskodás történetének mérföldkövei. A Nemzetközi Büntetőbíróság létrehozásának történeti előzményei*. In Jogi tanulmányok 2. kötet, 2010. 61-73. o.

¹¹ Uo. 61-73. o.

¹² Peter von Hagenbach esete

¹³ SZEMESI Sándor: *A Nemzetközi Büntetőbíróság intézménye a nemzetközi jogban*. Jogelméleti Szemle 2006/2. 1. o.

Nemzetek Háborús Bűnöket Vizsgáló Bizottságát, amelynek feladata a náci háborús bűncselekmények elkövetőinek felderítése volt.¹⁴

1945. augusztus 8-án elfogadták a háborús bűnösök megbüntetéséről szóló egyezményt, amely három bűncselekményi kategóriát tartalmazott. A náci bűnösök ügyében a Nürnbergben felállított nemzetközi katonai törvényszék szövetséges bírói 24 vádlott ügyében hoztak ítéletet, amelyeket 1946. december 11-én az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése a 95/1. számú határozatával jóvá is hagyott.¹⁵ A nürnbergi perek hatására más helyeken is felállítottak ilyen törvényszékeket, amelyek feladata a háborús bűnösök felelősségre vonása volt. 1946-ban az ENSZ Közgyűlése határozatában megerősítette a nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék Statútumában elismert nemzetközi jogi alapelveket. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése 1968. november 26-án elfogadta a háborús és emberiség elleni bűntettek elévülésének kizárásáról szóló nemzetközi egyezményt. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa ezután 1993-ban, határozatával felállította Hágában az ICTY-t. Alig egy évvel később Ruandában is sor került egy ad hoc törvényszék felállítására, ami hasonlóan büntetni rendelte a már említett bűncselekményeket.¹⁶

Mindezek hatására 1998-ban Rómában a szerződő felek elfogadták a Hágában található, állandó Nemzetközi Büntetőbíróság felállításával és működésével foglalkozó Statútumot, amely a hatvanadik ratifikációt követően, 2002. július 1-jén hatályba is lépett.¹⁷ A Statútumban egyaránt felfedezhetőek mind a korábbi Nemzetközi Jogi Bizottság tevékenységének eredményei, mind a Biztonsági Tanács által létrehozott büntető törvényszékek tapasztalatai.¹⁸ A háborús bűncselekmények szabályozása kapcsán kiemelendő, hogy ezt a bűncselekményi kört a tervezettnél jóval részletesebben, pontosabban határozták meg a Statútumban, illetve a Büntetőbíróság joghatósága alá vonták, mind a nemzetközi, mind a nem nemzetközi fegyveres összeütközéseket is.¹⁹

¹⁴ KENDE Tamás, NAGY Boldizsár, SONNEVEND Pál, VALKI László: *Nemzetközi jog*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014. 544-549. o.

¹⁵ SZTANCS Edit: *A Nemzetközi Büntetőbíróság és a magyar jog viszonya*. Debreceni Jogi Műhely, 2006. évi (III. évfolyam) 4. szám, (2006. október) 2. o.)

¹⁶ KENDE, NAGY, SONNEVEND, VALKI (2014) 544-549. o.

¹⁷ A résztvevő 160 államból 120 elfogadta a Statútumot. Ellene szavazott hét állam, úgy, mint az Egyesült Államok, India és Izrael.

¹⁸ KOVÁCS (2010) 27. o.

¹⁹ Uo. 28. o.

2.2. A nemzetközi büntetőjog mai rendszere és a nemzetközi bűncselekmények²⁰

A nemzetközi büntetőjog és ezen belül a nemzetközi büntetőbíráskodás funkcióját tekintve nagyon sokrétű. A bizonyos társadalmi csoportokat ért bűncselekmények esetén történő felelősségre vonás mellett ugyanis szabályai védik az emberi jogokat és segítik azok fejlődését, támogatják és segítik döntéseikkel az áldozatokat is, illetve jelentős szakértelemmel és látásmóddal járulnak hozzá az igazságszolgáltatással kapcsolatos problémák kifinomultabb megoldásához is.²¹

A nemzetközi büntetőjog forrásait két nagy csoportra bonthatjuk, ugyanis beszélhetünk a nemzeti jogalkotás keretében megalkotott szabályokról, illetve a nemzetközi büntetőjog által felállított szabályrendszerről. A nemzetközi jog elsődlegesen minimum követelményeket fektet le, amelyeket a részes államoknak saját jogukban figyelembe kell venni, azokat jogrendszerükbe be kell építeniük.²² A nemzetközi büntetőjog szabályozásának alapját az 1998-as Római Statútum adja, amely mérföldkő volt a nemzetközi büntetőjog területén. Ez ugyanis létrehozott egy állandó bíróságot (International Criminal Court), amelynek feladata a természetes személyek felelősségre vonása népiirtás, emberiség elleni bűncselekmények, háborús bűncselekmények és agresszió büntetnének elkövetése esetén.²³ A bíróság eljárása csak kiegészítő, komplementer szerepet tölt be a nemzeti bíróságokkal szemben, hiszen az ICC csak akkor járhat el, ha az érintett országok nem képesek vagy nem hajlandók igazságot szolgáltatni a Statútumban szereplő bűncselekmények esetében.²⁴ A Római Statútum ezenfelül részletesen meghatározza a Bíróság működését és az eljárási szabályait.

A nemzetközi bűncselekmények alapvetően kiemelkedő tárgyi súlyú deliktumok, amelyek valamely *ius cogens* szabály megsértését jelentik. Ezen tényállások a nemzetek közösségének legalapvetőbb értékeit, az emberiség békéjét, biztonságát veszélyeztetik.²⁵ Sokáig ugyan nem volt egységes a nemzetközi büntetőjog fogalmi rendszere és a bűncselekmények köre, azonban az ICC Statútuma erre kívánt megoldást nyújtani.²⁶ Ezen

²⁰ A Nemzetközi Büntetőbíróság Rómában, 1998. július 17-én elfogadott Statútumát használtam fel ezen fejezet megírásához. (továbbiakban: Római Statútum)

²¹ Antonio CASSESE, Florian JEBBERGER, Robert CRYER, Urmila DÉ: *International Criminal Law, Critical Concepts in Law*. Routledge, 2015. 483-487. o.

²² Kenneth GALLANT: *International Criminal Jurisdiction- Whose Law Must We Obey?* Oxford University Press, 2022. 61. o.

²³ William A. SCHABAS: *An Introduction to the International Criminal Court*. Cambridge University Press, 2020. 401-495. o.

²⁴ Uo. 401-495. o.

²⁵ SÁNTHA Ferenc: *A nemzetközi bűncselekmény általános fogalmának hazai fejlődése*. JÁP, 2011., Különszám, 173-181. o.

²⁶ M. NYITRAI Péter: *A Nemzetközi bűncselekmény koncepciója*. JÁP, 2010/1., 3-23. o.

Statútum alapján nemzetközi bűncselekmény a népirtás, az emberiség elleni bűncselekmények, a háborús bűncselekmények, illetve az agresszió büntette.²⁷

A népirtás büntettének szabályozása szerint, az elkövető valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport, mint olyan, teljes vagy részleges megsemmisítésének szándékával követ el emberölést, okoz a csoport tagjainak testi vagy lelki épsége elleni súlyos sérelmet, meggátolja a születéseket, vagy éppen elhurcoltatja a gyermekeket.

Emberiség elleni bűncselekményt az követ el, aki a polgári lakosság elleni átfogó vagy módszeres támadás részeként, a támadásról tudva valósít meg, szándékos emberölést, kiirtást, rabszolgaságba taszítást, a lakosságot áttelepíti vagy erőszakkal elhurcolja, kínzást valósít meg stb.²⁸

Az ICC eljárhat az agresszió büntettében is, amelynek elfogadására 2017-ben került sor. Nagy előre lépésnek tekintendő az, hogy az ICC ettől kezdve joghatósággal rendelkezik az agresszió büntette esetén is.²⁹ Az agresszió jellemezte a közelmúltban a letragikusabb eseményeket, amelyek végül a háborús bűnökhöz, emberiség elleni bűncselekményekhez, illetve népirtáshoz vezettek.³⁰

A háborús bűncselekmények köre a legtagabb a Statútumban, ezen rendelkezés nevezi meg ugyanis a legtöbb cselekményt, amellyel elkövethető ez a bűncselekmény. Két nagy részre bonthatjuk, mégpedig a nemzetközi fegyveres konfliktusok során, illetve a nem nemzetközi fegyveres konfliktusok során elkövetett bűncselekményekre. Háborús bűncselekménynek minősül a Genfi Egyezmények súlyos megsértése, ami megvalósítható szándékos emberöléssel, kínzással vagy embertelen bánásmód tanúsításával, nagy szenvedés vagy súlyos testi vagy egészségi sérülés szándékos okozásával, hadifoglyok vagy más védett személyek kényszerítésével, illetve a tisztességes és szabályos eljáráshoz való jogától történő megfosztással, vagy éppen túszok ejtésével. Ezenkívül háborús bűncselekményt valósít meg aki a nemzetközi fegyveres konfliktusban alkalmazandó törvényeket és szokásokat egyéb módon súlyosan megsérti (ide tartozik: civilek, civil objektumok elleni támadások, humanitárius, békefenntartó egységek támadása, nemi erőszak, szexuális rabszolgaság, kényszerített prostitúció, kényszerített terhesség, kényszerített sterilizáció vagy a szexuális erőszak bármely más formájának elkövetése stb., amelyek szintén a genfi egyezmények súlyos

²⁷ A továbbiakban a teljesség igénye nélkül említéném azokat a cselekményeket, amelyek megvalósítják ezeket a bűncselekményeket. Témám szempontjából ugyanis a háborús bűncselekmények bővebb bemutatása szükséges, így csak ezt fejteném ki részletesen.

²⁸ Római Statútum, 2.rész. Jurisdiction, admissibility and applicable law.

²⁹ Historic activation of the Crime of Aggression.

³⁰ Uo.

megsértését is jelentik). Nem nemzetközi konfliktusok esetén is beszélhetünk a genfi egyezmények megsértéséről, illetve nem nemzetközi jellegű fegyveres konfliktusokban alkalmazandó törvények és szokások egyéb módon történő megsértéséről.³¹

A nemzetközi jog elfogadására, illetve kodifikálásra többfajta módszer van, amit alkalmazni lehet.³² Magyarországon a statútum és a joghatóság elismerése a mai napig vita tárgya. Ugyanis Magyarország kötelezettsége teljesítése végett a Statútumot a T/4490.számú törvényjavaslattal közé tette, illetve a Btk.³³ a különös részben nevesít két önálló fejezetet (XIII. és XVI.), amelyek az emberiesség és a háborús bűncselekményeket tartalmazzák, a Statútum egyértelmű kihirdetése a mai napig nem történt meg hazánkban.

³¹ A Római Statútum 8.cikke

³² Részletesebben lásd: GELLÉR Balázs József: *Nemzetközi Büntetőjog Magyarországon, Adalékok egy vitához (egyres jellemzők leírása és diagnózis kísérlet)*. Tullius Kiadó, Budapest, 2009. 81-89. o.

³³ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

3. A szexuális erőszak mint háborús bűncselekmény

3.1. A háborús szexuális erőszak megítélésének történeti fejlődése

A háborúkban tömegesen elkövetett szexuális erőszak súlya ellenére nem sok ezzel kapcsolatos ügyel találkozunk az ICC előtt. Ennek oka, hogy a bűncselekmény megítélése a történelem során sokszor változott, így a tilalmának kialakulása egy hosszú folyamat, amely még a mai napig sem kristályosodott ki teljesen. Négy fontos szakaszt emelhetünk ki a szexuális erőszak nemzetközi büntetőjogi megítélésének fejlődése során, amelyek a következők:

- az ókortól a II. világháborúig,
- a II. világháború időszakától a nürnbergi és a tokiói törvényszékek felállításáig,
- a jugoszláv és a ruandai törvényszék felállításától az 1990-es évekig végéig,
- majd az ICC felállításától (1998) kezdődő időszak.³⁴

Az ókortól a középkorig a szexuális erőszakot vagyon elleni bűncselekménynek tekintették, hiszen a nők a férfiak tulajdonainak számítottak. Ennek megítélése egészen a XVI.-XVII. századig nem is változott meg. A XVIII-XIX. században kezdték elfogadni a háborús törvényeket³⁵, amelyek kialakították a háború szabályainak alapjait, illetve meghatározták a civilek védelmének kereteit. A szexuális erőszakra vonatkozó szabályozások kezdetben nagyon homályosak voltak, viszont egyre több olyan dokumentum született, amelyek a nők, gyermekek és civilek védelmét helyezték előtérbe. Kiemelendő, hogy nagyon sok fontos jogi dokumentum ebben az időszakban jelent meg, például a Brüsszeli Nyilatkozat, az 1863-as Lieber kódex, az 1907-es hágai Egyezmények, amelyek mind kiemelték a civilek védelmét, ehhez kapcsolódóan pedig a szexuális erőszak tilalmát.³⁶

Az első világháborúban is voltak próbálkozások a szexuális erőszak visszaszorítására vonatkozóan, viszont ezek nem váltak kiemelkedően eredményessé.³⁷ A Nürnbergi és a Tokiói Törvényszékek felállításával nagyobb lehetőség nyílt arra, illetve cél lett a háborús főbűnösök felelősségre vonása. Bár mind a németek, mind az oroszok, illetve Ázsiában a japánok is követtek el szexuális erőszakot, a legtöbb esetben nem emeltek vádat az elkövetők ellen. Ebben az időszakban már meg lett volna a jogi keret arra vonatkozóan, hogy elítéljék ezen személyeket, viszont ez valamennyi esetben elmaradt.³⁸ Japánban például a „comfort women”

³⁴ Anne-Marie De BROUWER: *Supranational Criminal Prosecution of Sexual Violence: The ICC and the Practice of the ICTY and the ICTR*, Intersentia, 2005. 4-5. o.

³⁵ Például: The Treaty of Amity and Commerce (1785); The Declaration of Brussels (1874); The Lieber Code (1863)

³⁶ BROUWER (2005) 4-5. o.

³⁷ KENDE, NAGY, SONNEVEND, VALKI (2014) 544-549. o.

³⁸ BROUWER (2005) 5-9. o.

elnevezésű eset során, több mint 200 000 nőt hurcoltak el, főleg koreaiakat és kínaiakat, azért, hogy szexuális szolgáltatásokat nyújtsanak a katonáknak. Bár ezen esetre tekintettel kártérítési perek indultak, soha nem lett belőle nemzetközi büntetőügy, az igazi elkövetők sosem kerültek felelősségre vonásra.³⁹

A Jugoszláv és a Ruandai Törvényszékek felállításának oka az volt, hogy a jugoszláv háborúban a szexuális bűncselekmények annyira elszaporodtak, annyira sok ilyen cselekmény történt a különböző területeken zajló konfliktusok során, hogy egyre nagyobb érdeké vált ezen cselekmények visszaszorítása. A ruandai népirtás során 934 000 tuszit és mérsékelt hutut ölték meg, a megerőszakolt nők és lányok száma pedig a becslések szerint 250 000 és 500 000 közé tehető. Ruandában a nemük és etnikai hovatartozásuk miatt ölték és erőszakolták meg az embereket, amivel pedig egyértelművé vált, hogy ezek a cselekmények a népirtás eszközévé váltak. A nők tömeges szexuális bántalmazása kulcsfontosságú szerepet játszik egy társadalom elpusztításában, annak tekintetében a totalitásra törekszik.⁴⁰ Az ICTY-t mindezen bűnösök felelősségre vonása érdekében 1993-ban hozták létre, míg a ICTR-t 1994-ben.

Az ICC létrehozásával 1998-ban a nemzetközi büntetőjog és azon belül a szexuális erőszak szabályozása is nagy fejlődésnek indult. Az ICC Statútuma ugyanis már több szexuális erőszakos cselekményt is meghatározott, amelyek a dokumentumban már *expressis verbis* szerepelnek, mint háborús bűncselekmények, népirtás, illetve emberiség elleni bűncselekmények is. Ilyen a nemi erőszak, a szexuális rabszolgaság, a kényszerprostitúció, a kényszerterhesség, a kényszersterilizálás, illetve hasonló súlyú egyéb szexuális bűncselekmények. Emellett pedig a kínzásról, az embertelen bánásmódról, a személyi szabadság megsértéséről, a rabszolgaságról, illetve egyéb embertelen cselekményekről szóló rendelkezésekből is implicit módon levezethető a szexuális erőszak tilalma. Az ICC Statútuma már nagy hangsúlyt fektet az áldozatok védelmére, és az eljárási szabályai is azt kívánják érvényre juttatni, hogy az áldozatok ne legyenek másodlagos viktimizációnak kitéve. Ilyen rendelkezések például azok, hogy az áldozatok vallomását nem kell megerősíteni, a beleegyezést nem lehet vizsgálni, ha kényszerítő körülményekről van szó, illetve, hogy a korábbi szexuális együttlétre vonatkozó bizonyítékokat nem lehet elfogadni.⁴¹

³⁹ Seunghyun NAM: *Court Decisions in the Republic of Korea on Japan's Accountability for Sexual Slavery of the Comfort Women*. Oxford University Press, 2022. 459-482. o.

⁴⁰ LATOR Anna: „*Mások szeme láttára erőszakoltak meg minket nap, mint nap*”: Tömeges nemi erőszak Ruandában a népirtás alatt. *Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies*, 10(3), 2016. 25-43. o.

⁴¹ BROUWER (2005) 19-22. o.

3.2. A szexuális erőszak fogalma, formái

A szexuális erőszak fogalmára nagyon sokáig nem volt konkrét meghatározás, illetve eltérő volt, hogy az egyes bíróságokon eljáró tanácsok, hogyan is értelmezik ezt az elkövetési magatartást, illetve, hogy milyen cselekményeket sorolnak a formái közé. Mára valamelyest kikristályosodott ennek rendszere, amelyet az eljáró tanácsok is következetesen alkalmaznak az ítélethozatal során.

A háborús nemi alapú erőszakon belül több formát is elkülöníthetünk, amelyek közül témám szempontjából a conflict-related sexual violence (CRSV) a legfontosabb, hiszen szorosan ezen kategóriát vizsgálom dolgozatomban. Ide tartoznak ugyanis azok az esetek, amikor a szexuális erőszakos cselekményeket háborúban alkalmazott fegyverként használják fel.⁴² Jelenleg magának a szexuális erőszaknak a fogalmát a nemzetközi büntetőjogban az ICC Statútuma határozza meg, amely a következő fogalmat használja: *„Az elkövető egy vagy több személy ellen szexuális jellegű cselekményt követett el, vagy az ilyen személyt vagy személyeket erőszakkal, erőszakkal való fenyegetéssel vagy kényszerrel - például erőszakkal való félelemmel, kényszerrel, fogva tartással, pszichológiai elnyomással vagy hatalommal való visszaéléssel - szexuális jellegű cselekményre kényszerítette az ilyen személy vagy személyek vagy egy másik személy ellen, vagy kihasználva a kényszerítő környezetet vagy az ilyen személy vagy személyek valódi beleegyezésre való képtelenségét.”*⁴³

Előfordulásának eseteit tekintve pedig a nemzetközi jog és az ENSZ a CRSV nyolc formáját különbözteti meg, amelyek a nemi erőszak, a szexuális rabszolgaság, a prostitúció, a kényszerített terhesség, a kényszerített abortusz, a kényszersterilizáció, a kényszerházasság és a szexuális erőszak bármely más, hasonlóan súlyos formája.⁴⁴ Ezek célja általában az áldozat szexuális identitásának és autonómiájának megalázása és megsemmisítése, a családok, a közösségek társadalmi felépítésének lerombolása.⁴⁵ A WAVE⁴⁶ egyik tanulmánya is leírja, hogy ez egy olyan szisztematikus támadás része, amely óriási és visszafordíthatatlan károkat okoz egy adott társadalomban. A „nemi erőszak olcsóbb, mint a golyó” kifejezés már a szakmai körökben is elterjedt, hiszen mai napig fegyverként, széleskörűen, alkalmazzák ezt a

⁴² WAVE, Women Against Violence Europe: *Preventing and responding to gender-based violence during the war and in post-war settings, Experiences and recommendations of women's NGOs*. TOOLKIT, Vienna, 2022. 19. o

⁴³ <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Elements-of-Crimes.pdf> 27.o. (letöltés: 2024.11.12.)

⁴⁴ Uo. 29.o.

⁴⁵ Uo. 20.o.

⁴⁶ A WAVE több mint 180 európai női nem kormányzati szervezet hálózata, amely a nők és gyermekek erőszakkal szembeni megelőzéséért és védelméért dolgozik.

magatartást.⁴⁷ Alkalmazható a háborúban fegyverként, célja lehet az ellenfél utánpótlásának megakadályozása, elkövetik akkor, amikor a győztes fél saját sikerét ünnepli, lehet a frusztrált katonák által alkalmazott magatartási forma is, illetve alkalmazható egy tervszerű, szisztematikus támadás, leigázás részeként is. Sokszor a megszállt területek lakosai esnek áldozatul ezen bűncselekményeknek.⁴⁸

Korábban is voltak háborús törvények, azonban azokat egy olyan korban írták, amikor még például a nem erőszakot nem tekintették többnek, mint a háború elkerülhetetlen következményének, így a későbbi modernizáció, a törvényszékek ítéletei, majd az ENSZ fejlesztései egyértelmű változást jelentettek ennek körében.⁴⁹ Annak ellenére, hogy az ENSZ folyamatosan foglalkozik ezzel a problémával és folyamatosan felhívja a probléma kezelésének fontosságára a tagállamokat, az ilyen cselekmények továbbra is előfordulnak, gyakran büntetlenül, széles körben, sok esetben pedig a brutalitás megdöbbentő szintjét is elérve.⁵⁰ Az ICRC (International Committee of the Red Cross) People on War projektje során, amelyet 1999-ben végeztek el olyan országokban, ahol háború volt vagy még mindig tart, minden kilencedik ember a megkérdezettek közül arról számolt be, hogy ismer valakit, akit megerőszakoltak, és majdnem ugyanennyien arról, hogy ismer valakit, akit szexuálisan bántalmaztak.⁵¹ Az Európai Parlament is kiemelte, hogy a nemi erőszak kultúrája – amely olyan meggyőződések összessége, amely ösztönzi a férfiak szexuális agresszióját és támogatja a nemi alapú erőszakot – továbbra is széles körű problémát jelent Európában és világszerte, amely a szexuális erőszak, a nemi erőszak vagy a szexuális zaklatás normalizálásában mutatkozik meg.⁵² Az ilyen szexuális erőszak gyakran az elűldözés eszköze, egy általánosabb háborús stratégia része, célja lehet, hogy az ott élő népet rávegyék otthonaik elhagyására, a visszatérés lehetősége nélkül.⁵³

A bűncselekmény hatásait jelzi, hogy a szexuális erőszak áldozatai súlyos lelki és testi sérüléseket is szenvednek, így ez a módszer az egyik legsúlyosabb formája az agresszióknak.⁵⁴ Az áldozatok számára fizikai, szexuális vagy pszichológiai sérülést, illetve szenvedést eredményez, beleértve az ilyen cselekményekkel való fenyegetést, a kényszert, vagy a szabadságtól való önkényes megfosztást is.⁵⁵ Míg a békeidőben elkövetett szexuális erőszak

⁴⁷ WAVE, (2022) 20-21. o.

⁴⁸ *Sexual Violence*, In: Vesna NIKOLIC-RISTANOVIC (szerk.) *Women, Violence and War*. Budapest, CEU Press 2000. 118. o.

⁴⁹ Richard J. GOLDSTONE Hon: *Prosecuting Rape as a War Crime*, 34 Case W. Res. J. Int'l L. 277, 2002. 280. o.

⁵⁰ ENSZ 2467. sz. állásfoglalása, 2019. S/RES/2467 (2019)

⁵¹ Charlotte LINDSEY: *Women facing war*. in.: International Committee of the Red Cross Women and War, Svájc, 2001. 52. o.

⁵² Eu Parlament (P9_TA(2023)0047)

⁵³ NIKOLIC-RISTANOVIC (2000) 130. o.

⁵⁴ GOLDSTONE (2022) 276. o.

⁵⁵ Eu Parlament (P9_TA(2023)0047)

esetén általában egy elkövető és egy áldozat van, addig háború idején elkövetett szexuális erőszak esetén gyakran az erőszaktevők többen vannak, az áldozatokat pedig akár többször is megerőszakolják, ami pedig visszafordíthatatlan és brutális testi, lelki szenvedést okoz ezeknek a személyeknek.⁵⁶ Kiemelt brutalitását mutatja az is, hogy elkövetése több nemzetközi és európai emberi jogi dokumentumban rögzített alapvető jogot is súlyosan sért, mint például az emberi méltósághoz való jogot, az élethez való jogot, a személyi sérthetlenséghez való jogot, a kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmát, a szabadsághoz és a biztonsághoz való jogot.⁵⁷ Fő motívuma ennek a bűncselekménynek a beleegyezés hiánya, aminek meg nem léte súlyosan sérti az áldozatok önrendelkezéséhez való jogát is.⁵⁸

⁵⁶ NIKOLIC-RISTANOVIC (2000) 122. o.

⁵⁷ Eu Parlament (P9_TA(2023)0047)

⁵⁸ SÁNTHA Ferenc: *Az erőszakos nemi bűncselekmények nemzetközi büntetőjogi vonatkozásai*. JK, 2008/2. 82-93. o.

3.3. A szexuális erőszak tilalma a nemzetközi büntetőjog szabályrendszerében

A szexuális erőszak, a nemzetközi jogban egyértelműen abszolút tilalom hatálya alá tartozik, hiszen ez a cselekmény tiltott mind nemzetközi, mind nem nemzetközi fegyveres összeütközések esetén is.⁵⁹ A szexuális erőszak tilalma számos nemzetközi dokumentumban, egyezményben megtalálható. Így többek között ide sorolhatjuk az 1989-es Római Statútumot, a Genfi Egyezményeket,⁶⁰ az ENSZ kínzás elleni egyezményeit, a nők jogairól, védelméről szóló egyezményeket, illetve az ENSZ, Európa Tanács különböző iránymutatásait, határozatait.⁶¹

Elsődlegesen tehát a szexuális erőszak nemzetközi bűncselekménynek tekintendő, amire a vonatkozó szabályrendszert az 1998. évi Római Statútum tartalmazza.⁶² A Statútum alapján a szexuális erőszak megvalósíthat emberiség elleni bűncselekményt, népírtást, illetve háborús bűncselekményt is. A dolgozatom középpontjában álló háborús bűncselekmény esetén megállapítható, hogy a szexuális erőszak a Statútumban szereplő több pont esetén is megállapítható, mint háborús bűncselekmény és beleillik a fogalomkörbe. Kiemelném itt a 8.cikk 2. bekezdés a) pontját, a b) XXII. pontban megnevezetteket, illetve a c) és az e) VI. pontokat. A Statútum mindezek alapján tehát önállóan is nevesíti a szexuális erőszakot, mint elkövetési magatartást, de amellett más megközelítésből is büntetni rendeli azt, ugyanis megvalósítása egyértelműen szembe megy a Genfi Egyezményekkel, amelyek megsértése pedig a Statútum a), illetve c) pontja alapján szintén nemzetközi bűncselekmény.

Így tehát a bűncselekmény forrásait tekintve, a Római Statútumhoz szorosan kapcsolódnak a humanitárius jog szabályait tartalmazó, 1949-es Genfi Egyezmények, illetve azok kiegészítő jegyzőkönyvei. A Genfi Egyezmények alkalmazandók szintén mind a nemzetközi, mind a nem nemzetközi fegyveres konfliktusok idején is. Alapvetően meghatározzák a kombattánsok és a civilek közötti különbségeket, a hadifogoly státuszhoz kapcsolódó szabályokat, a tiltott harcmodorokat, a megszállás szabályait, illetve a védő jelvények használatát is.⁶³ Céljuk, hogy keretek közé szorítsa a háborús helyzeteket, csökkentse annak káros hatásait, illetve a civilek jogait, életét védjék. A szexuális erőszak a humanitárius jog alapelveivel is egyértelműen szembe megy,⁶⁴ illetve sérti a civilek védelmére vonatkozó

⁵⁹ OSCE- sexual and gender based violence in armed conflict, 2022.

⁶⁰ A polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt Egyezmény (továbbiakban: Genfi Egyezmény)

⁶¹ OSCE- sexual and gender based violence in armed conflict, 2022.

⁶² Ennek alapjait a Nemzetközi büntetőjogról szóló általános fejezetben részletesebben kifejtettem

⁶³ Genfi Egyezmény (1949)

⁶⁴ emberiség, katonai szükségesség, különbségtétel elve, arányosság elve

szabályokat, sérti az alapvető emberi jogokat. Az utóbbi időben a humanitárius jog szabályainak hangsúlyozása még inkább fontossá vált, ugyanis folyamatosan újabb konfliktusokról hallunk a világ különböző pontjairól és ezzel egyetemben a mai napig többször sértik meg ezeket a szabályokat.

A Római Statútumon és a Genfi Egyezményeken túl sok más egyezményből levezethető még a szexuális erőszak tilalma. Ezen egyezmények ugyanis általánosabb emberi jogokat, tilalmakat fogalmaznak meg, amelyek egyértelműen elítélendő magatartássá teszik ezt a cselekményt. Többek között ilyen az 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya is, ami olyan általános emberi jogokat határoz meg, mint a kínzás tilalma, az élethez való jog, a rabszolgaság tilalma.⁶⁵ Ide sorolható még az ENSZ 1984-es kínzás elleni Egyezménye is, amely rendelkezéseket tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a részes államoknak milyen kötelezettségei vannak annak tekintetében, hogy minél inkább visszaszorítsák és megakadályozzák a joghatóságuk alá tartozó, ezen egyezményt sértő cselekményeket.⁶⁶

A szexuális erőszak, mint háborús bűncselekmény, nemre tekintet nélkül bárki ellen elkövethető. Több olyan eset is volt, ahol férfiak váltak ezen bűncselekmény áldozatává.⁶⁷ A nők azonban fokozottan ki vannak téve a szexuális bűncselekmények veszélyeinek, nem csak a nemzetközi, hanem a nemzeti (hazai) bűncselekmények esetén is.⁶⁸ A nemi alapú erőszak, különösen a nők és lányok ellen elkövetett erőszak, strukturális és széles körű probléma Európa- és világszerte, amely életkortól, iskolázottságtól, jövedelemtől, társadalmi helyzettől és kulturális háttértől függetlenül elkövetésre kerül, és ugyan bárki lehet a nemi alapú erőszak közvetett áldozata, a nőket és a lányokat aránytalanul sújtja az ilyen erőszak valamennyi formája.⁶⁹ Éppen ezért sok olyan egyezmény született a korábbi években, amelyek a nők és gyermekek jogaival, védelmükkel foglalkozik. Kiemelném ezek közül a 2011. évi Isztambuli Egyezményt, amelynek céljai között szerepel többek között: “a nők védelme az erőszak minden formájával szemben, valamint a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak megelőzése, üldözése és megszüntetése”, illetve: “a nemzetközi együttműködés elősegítése a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak megszüntetése céljából”. Megemlítem még a Pekingi

⁶⁵ bővebben: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.TVR>

⁶⁶ bővebben: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98800003.tvr>

⁶⁷ A jugoszláv háborúk után, az 1990-es évek elején készítettek egy névtelen vizsgálatot, amely 6000, a Sarajevó környéki koncentrációs táborban raboskodó férfit vizsgált, amelyben a férfi fogvatartottak 80%-a számolt be arról, hogy megerőszakolták vagy szexuálisan bántalmazták őket. - bővebben: <https://www.cmi.no/news/2096-sexual-violence-in-wartime>

⁶⁸ OSCE- sexual and gender based violence in armed conflict, 2022.

⁶⁹ Eu Parlament (P9_TA(2023)0047)

Nyilatkozatot és a Cselekvési Platformot is, amelyeknek célja szintén a nők védelme, illetve egyenjogúságuk segítése.⁷⁰ Ezen nyilatkozatok tekinthetők a nemek közötti egyenlőség legátfogóbb globális dokumentumainak, amelyek a nők jogait emberi jogként határozzák meg, és a világon minden nőnek egyenlő jogokat, szabadságot és esélyeket vizionálnak.⁷¹

A szexuális erőszak fegyveres konfliktusok idején folyamatosan napirendre kerül, és napjainkban is rendszeresen foglalkoznak ezzel a kérdéssel a nemzetközi közösségek szervei. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa több olyan határozatot adott ki, amelyek a szexuális erőszak visszaszorítását célozzák. Ezen határozatok közül kiemelném az ENSZ Biztonsági Tanácsának a nőkről, a békéről és a biztonságról szóló 1325. (2000) és 1820. (2008), valamint a nők és gyermekek ellen fegyveres konfliktusok során elkövetett nemi erőszakról szóló 1888. (2009) számú határozatát. Ezen határozatok felhívják az államokat arra, hogy védjék a nők és gyermekek egyenjogúságát, vonják felelősségre az emberiség elleni és háborús bűncselekmények elkövetőit, beleértve a nők és lányok ellen elkövetett nemi erőszak és egyéb erőszakos bűncselekmények elkövetőit. Az 1325-ös határozat volt az első határozat, ami először foglalkozott a nők helyzetével a háború alatt, illetve az őket ért súlyos hatásokkal. Az ezt követő 1820., 1888. és 1889. számú határozatok megerősítik és kiegészítik az 1325. számút és ezen határozatok a nők, a béke és a biztonság érdekében tett együttes kötelezettségvállalásnak tekintendők. Az 1820-as határozat volt az, amely először kiemelte, hogy a nők elleni szexuális erőszakot nem szabad háborús taktikaként használni.⁷²

Mindezek alapján egyértelműen kirajzolódik, hogy az Európai Unióban is nagy szerepet tölt be a szexuális erőszak, mint nemzetközi bűncselekmény visszaszorítása érdekében tett intézkedések elősegítése. Ennek fontosságát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy ennek a bűncselekménynek egy adott háborús időszakban rengeteg személy válhat áldozatává, illetve egy olyan súlyos bűncselekményről van szó, amely a mai napig fellelhető azokban az országokban, ahol a fegyveres konfliktusok zajlanak.

⁷⁰ Az Európai Parlament 2021. február 11-i állásfoglalása a nők jogai előtt álló kihívásokról Európában: több mint 25 évvel a Pekingi Nyilatkozat és Cselekvési Platform elfogadása után (2021/2509(RSP)) -

⁷¹ Megemlíteném itt még a "The Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW)" független szakértőkből álló testületet, amely a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény végrehajtását felügyeli, segítve ezzel is a nők elleni erőszak minden formájának a visszaszorítását. -

⁷² Az Európai Parlament 2010. november 25-i állásfoglalása az ENSZ Biztonsági Tanácsának a nőkről, a békéről és a biztonságról szóló 2000. évi 1325. számú határozata tizedik évfordulójáról (2012/C 99 E/12)

4. Meghatározó ügyek

4.1. Célkitűzés, felvetendő problémák

Tanulmányom egyik célja, hogy megvizsgáljam, miként fejlődött a szexuális erőszak, mint háborús bűncselekmény jogi szabályozása, illetve, hogyan alakult a bíróságok gyakorlata, megítélése ezen bűncselekmény tekintetében. Ez alapján hét olyan ügyet választottam ki, amelyekben felmerült a szexuális erőszak különböző formái alapján történő vádemelés. Az ügyeket több szempontból vizsgáltam, amelyek kapcsán körvonalazódtak olyan összefüggések, változások, amelyeket kiemelek.

Az ügyeket tekintve először azt vizsgáltam, hogy hány esetben, illetve milyen bizonyítékok vagy azok hiánya alapján hoztak az adott bíróságok felmentő vagy bűnösséget megállapító ítéletet. Mi lehet az oka annak, hogy a legtöbb esetben felmerült a szexuális erőszak, azok megtörténtehez kétség nem fér, viszont mégis ezen bűncselekmény kapcsán sokszor felmentik a vádlottakat.

Ehhez kapcsolódóan elemeztem a vádlottak minősítését is, hogy kit vonnak felelősségre az adott bűncselekmény elkövetése esetén. Egy háborúban katonák által elkövetett szexuális erőszak esetében őket magukat vonják-e felelősségre vagy a parancsnokaikat. Érdekelt az is, hogy ki és mit tesz a konfliktus során, vagy azt követően, annak érdekében, hogy megelőzze, szankcionálja az elkövetett szörnyűségeket. Elkövetőként ítélik-e el ezeket a személyeket, vagy éppen bűnrészesként, ennek kapcsán pedig hogyan is ítélik meg a cselekményeiket.⁷³

Ezután a kiválasztott hét ügyben vizsgáltam azt is, hogy van-e különbség a felállított ad hoc bíróságok majd a Nemzetközi Büntetőbíróság gyakorlata között. Vizsgáltam, hogy miben különbözik, vagy különbözik-e egyáltalán az ICTR, Az ICTY, illetve az ICC gyakorlata, valamint, hogy milyen meghatározásokat használtak a szexuális erőszakhoz kapcsolódóan. Sok esetben, megállapították a szexuális erőszak elkövetését, viszont nem háborús bűncselekményként, hanem emberiség elleni bűncselekményként, vagy népirtásként. Ennek oka a háborús helyzetek fennálláshoz kapcsolódik, amelyet szintén bővebben kifejték a későbbiekben.

Ezután kiemelem, hogy egy-egy ügynek milyen hatása volt a joggyakorlatra, hiszen függetlenül attól, hogy felmentő ítélet vagy bűnösséget megállapító ítélet születik, olyan fogalmi meghatározásokat tesznek a bíróságok az adott esetekben, amelyek átültetése, illetve következetes alkalmazása a joggyakorlatban hasznossá válhat a későbbiekben.

⁷³ Elkövetői minőség vagy bűnrészség, illetve a parancsnoki felelősség kérdése, amelyeket később szintén kifejték.

Bár a szexuális erőszak, mint háborús bűncselekmény 1998 óta szerepel a Római Statútumban, illetve már előtte is voltak ezzel szemben történő fellépések, nagyon kevés ügy kerül az ICC elé. Egy-egy fegyveres konfliktus során kialakuló káosz, az áldozatok magas száma, az állam berendezkedésének teljes megsemmisülése az ilyen helyzetekben nagyon megnehezíti a későbbi szankcionálás lehetőségét. Mire az adott ügyek eljutnának a Nemzetközi Büntetőbíróság elé, addigra sok év is eltelhet akár,⁷⁴ a bizonyítékok megsemmisülhetnek, az áldozatok nehezen lelhetőek fel.

Emellett, az ügyek kapcsán rengeteg további nehézség is felmerül a bíróságok előtt. A vádlottak és az áldozatok magas száma, a konfliktusok bonyolultsága mind hozzájárulnak az eljárások elhúzódásához, illetve a későbbi felmentő ítéletekhez. A bíróságok éppen ezen nehézségek miatt, sok esetben nem találják elégségesnek a bizonyítékokat. Ez főként igaz a szexuális erőszak különböző formáira, hiszen még más bűncselekmények esetében gyakran több bizonyíték áll rendelkezésre, addig ezen magatartás esetén sokszor csak a sértettek vallomásai, amit gyakran nem találnak elengedőnek az eljáró bírók.⁷⁵

4.2.A vizsgált ügyek elemzése

A hét ügyet⁷⁶ megvizsgálva azt lehet elmondani, hogy három esetben találta a bíróság a vádlottakat bűnösnek szexuális erőszak, mint háborús bűncselekmény elkövetése miatt, egy esetben nem háborús bűncselekményként, hanem népírtás büntetében állapította meg a bűnösséget, három ügyben pedig ez alól a vád alól felmentették a vádlottat.

Az ügyek ítéleteit vizsgálva, egyértelművé vált számomra, hogy egyik esetben sem vitatja a bíróság, hogy történt-e valójában szexuális erőszak, viszont sok olyan körülmény áll fenn egy ilyen ítélet meghozatala során, amelyek akadályozzák a bíróságot abban, hogy bűnösséget megállapító ítéletet hozzon. A Katanga⁷⁷-ügy ítéletében is kifejtette a bíróság, bár egyértelmű, hogy a katonai milíciák nemi erőszakot és szexuális rabszolgaságot is elkövettek a fegyveres konfliktus során, viszont nem állt rendelkezésre elég bizonyíték ahhoz, hogy Katanga felelőssége megállapítható legyen arra vonatkozóan, hogy ezeket a cselekményeket ő

⁷⁴ Majdnem mindegyik ügyben, amit vizsgáltam, a tárgyalások megkezdéséhez több évnek kellett eltelnie, a konfliktusok megszűnésétől számítva. Például az időben legfrissebet említve, az Al Hassan-ügyben a bűncselekmények elkövetése, a háborús helyzet 2012-2013-ban állt fent, amíg a tárgyalások 2020-ban kezdődtek meg, ítélet pedig 2023-ban született.

⁷⁵ A Bemba-ügy kapcsán a másodfokú ítélet is ezt fogalmazta meg.

⁷⁶ Akayesu-, Furundzija-, Kunarac-, Ntaganda-, Bemba-, Katanga-, Al Hassan-ügyek

⁷⁷ Az ügyben tárgyalt bűncselekmények 2003. február 24-én történtek, amikor a FRPI és más milíciák támadást indítottak Bogoro falu ellen, az Ituri régióban. A támadás során több száz civilt öltek meg, sokakat megerőszakoltak, és elpusztították a falut. Az elkövetett bűncselekmények közé tartozott a gyilkosság, a nemi erőszak, a szexuális rabszolgaság és a fosztogatás. Katanga a FRPI milícia parancsnoka, nagy tekintéllyel rendelkező tagja volt. - *Katanga (2021) para 17-30.*

közvetlenül ellenőrizte, illetve, hogy azok elkövetésére parancsot adott.⁷⁸ A bíróság szigorúan csak akkor ítélt el ugyanis valakit ilyen súlyos háborús bűnök miatt, ha ez minden kétséget kizáróan bizonyított.

Mind a tárgyi bizonyítékok megsemmisülése, mind a vallomásokhoz kapcsolódó nehézségek nagy arányban gátolják a sikeres ítélethozatalt. A háborús helyzetből adódóan a tárgyi bizonyítékok gyakran eltűnnek, megsemmisülnek. Elegendő a különböző helyszínek, dokumentumok elpusztítására, az eszközök megsemmisítésére, orvosi dokumentáció eltüntetésére gondolni. A vallomások esetében az idő múlása és az átélt traumák sem kedveznek ezek bizonyítékként történő felhasználásához. A háborús helyzet megszűnése után indított tárgyalásokon a tanúk elfelejtenek bizonyos részletkérdéseket, a traumák pedig ahhoz vezetnek, hogy a sértettek nem akarnak vagy nem képesek beszélni az eseményekről, mert akkor azokat újra át kell élniük.

Ezenfelül a szexuális erőszakot átélt áldozatok félnek a megbélyegzéstől, attól, hogy esetlegesen érheti még őket hátrány, fenyegetés a tárgyalások során. Komoly problémát jelent, és a bűncselekmény visszaszorításának komoly gátját jelenti, az eljárások során az áldozatokat ért sérelmek, az ellenük elkövetett eljárási szabálysértések. Az áldozatok másodlagos viktimizációja hozzájárul ahhoz, hogy az eljárások végén felmentő ítéletek szülessenek. A nemzetközi szervezetek ennek elkerülésére a mai napig rendszeresen felhívják a figyelmet. Az ENSZ Nők Elleni Erőszak Felszámolásáról szóló Nyilatkozata (1993) és a Biztonsági Tanács 1325-ös határozata (2000) is hangsúlyozza az áldozatok védelmét, biztonságát a bírósági eljárásokban. Az ICC Statútuma is minél hatékonyabban rendeli alkalmazni azokat a szabályokat, amelyek az áldozatok segítségét, rehabilitációját, védelmét szolgálják. Fontos megemlíteni az Áldozatok Kárpótlási Alapját is, amely komoly segítséget jelenthet a szexuális erőszak áldozatainak. Súlyos problémát jelent az is, hogy az áldozatok a háborús helyzetek után rá vannak kényszerítve arra, hogy országukat elhagyják, gyakran a megtámadott csoportok menekültté válnak, amely nem teszi lehetővé a tanúként történő kihallgatásukat. Mind a ruandai, mind a jugoszláv háború esetén emberek nagy száma kényszerült otthonát hátrahagyva elmenekülni.

A felmentő ítéletek meghozatalának okai közé sorolható, a mind a mai napig fennálló nemek közötti egyenlőtlenség is. A legtöbb esetben ugyanis a szexuális erőszakot háborúk során, a nők ellen követik el, hiába azoknak az egyezményeknek, illetve a nemzetközi szervezetek munkájának, akik nagyon hangsúlyt fektetnek a női jogok tiszteletben tartására.

⁷⁸ The Prosecutor v. Germain Katanga ICC-01/04-01/07, 2021, July. para 1664.

Ahhoz, hogy ezeket a különbségeket megszüntessük, továbbra is fontos a különböző szervezetek tájékoztatása, az egyenjogúságról szóló tanácskozások életben tartása, illetve a nők bevonása a nemzetközi jogba, a szexuális erőszak elleni harc területén is.⁷⁹

Anne-Marie Slaughter, az amerikai külügyminisztérium volt politikai igazgatója úgy fejtette ki ezt a lehetőséget egyik tanulmányában, ha a nők és a férfiak egyenlő arányban lennének képviselve a nemzetközi jog keretében is, akkor a béketárgyalások nagyobb sikerrel járnának, és maga a háborút már a kezdetiben el lehetne fojtani.⁸⁰ Elmondható, hogy a helyreállítás és megelőzés érdekében is nagyon fontos a nők bevonása a konfliktust eredményező helyzetekben, mivel ezeknek a háborús helyzeteknek a nemekre különböző hatásaik vannak, illetve a nők más megközelítésből vizsgálhatják az adott eseteket.⁸¹

További okként említhető, hogy a tárgyalások általában több vádlott ellen zajlanak egyszerre, ami a tárgyalások elhúzódásához, majd a sikertelenségéhez is vezethet. Ezen felül sok esetben a nyomozás sem történik megfelelő módon, a vádiratok hiányosak, nem teljeskörűek, az áldozatok erős előítéletekkel találkozhatnak, gyakran elítélik őket.⁸² Azt is fontos kiemelni, amiről korábban is írtam már, hogy az egyik vizsgált ügyben sem vetődött fel, hogy ne történt volna szexuális erőszak, ennek ellenére az eljárás végére egyfajta paradoxonként jelenik meg, hogy nem történik a szexuális cselekmény miatt bűnösséget megállapító ítélet.⁸³

4.3.A nemzetközi bíróságok előtt álló további kihívások

További nehézségeket okoz a bíróságok számára az az elkövetői minőség megállapítása. Legtöbb esetben ugyanis magát a tényleges erőszakot, illetve más bűncselekményeket is a katonák követik el, akik viszont mindezt parancsra, vezetőik által meghatározott szisztematikus támadás részeként teszik. A Kunarac⁸⁴-ügyben is kiemelte a bíróság azt, hogy a bizonyítékok alapján egyértelműen megállapítható, hogy ebben az ügyben a boszniai-szerb fegyveres erők tagjai a szexuális erőszakot a terror eszközékként használták.⁸⁵ A három vádlott elleni eljárást

⁷⁹ Rachael Lorna JOHNSTONE: *Feminist Influences on the United Nations Human Rights Treaty Bodies*. Human Rights Quarterly Vol. 28, No. 1. 2006. 148-185. o.

⁸⁰ Anna-Marie SLAUGHTER: *A conversation with Anne-Marie Slaughter*. World Policy Journal, Spring, 2014, Vol. 31, No. 1. Duke University Press, 2014. 51-57. o.

⁸¹ Christine CHINKIN: *Gender and New Wars*. Stability: International Journal of Security & Development, 9(1): 1, 2020. 1-13. o.

⁸² Doris BUSS: *Rethinking 'Rape as a Weapon of War'*. Feminist Legal Studies, Vol. 17, 2009. 145-163. o.

⁸³ Uo. 154.o.

⁸⁴ 1992 áprilisa és 1993 februárja között fegyveres konfliktus állt fenn a boszniai szerbek és a boszniai muszlimok között. Ezen konfliktus során a boszniai szerb hadsereg és félkatonai csoportok a boszniai muszlimokat vették célba, a Foča terület „megtisztítása” érdekében. Kunarac a Foča taktikai csoport részét képező felderítő egység vezetője volt. A konfliktus során boszniai muszlim nőket hurcoltak el, akiket megerőszakoltak és egyéb módokon is megkínzottak- *Kunarac (2021) para 2-4*.

⁸⁵ Judgement of Trial Chamber II in the Kunarac, Kovac and Vukovic Case. (2001)

néha a „rape camp” ügynek is nevezik.⁸⁶ Felmerül tehát a kérdés, ha több száz katona követi el a szexuális erőszakot, hogyan tudják, illetve kiket fognak a nemzetközi büntetőbíróságok felelősségre vonni. Azért, hogy a sok elkövető által elkövetett, sok áldozattal járó ilyen esetekben a szankcionálás megfelelő és minél hatásosabb legyen, új felelősségi formákat kellett létrehozni.⁸⁷

Az öt vádlott bűnösségét megállapító ügyet megnézve elmondható, hogy az eljárás alá vont személyek közül, mindössze egy ügyben mondták ki az adott vádlott bűnösségét, mint tényleges elkövető, három személy esetében bűnrészességet állapítottak meg, egy esetben pedig az előbb említett, felelősségi formát mondta ki a bíróság, mégpedig a parancsnoki speciális felelősséget. A Kunarac-ügy volt az, ahol a három vádlott ténylegesen el is követte a szexuális erőszakot. Tisztában voltak ugyanis azzal, hogy tetteikkel képesek a muszlim civil lakosságot terrorizálni, céljuk vele az adott népcsoport kiűzése volt a térségből.⁸⁸ Bár a vádlottak is parancsnokok voltak, az ő felelősségük ebben az ügyben teljes mértékben egyértelmű volt, hiszen a bizonyítékok alapján megállapították, hogy ők maguk is aktívan részt vettek az áldozatok megerőszakolásában. A bíróság kimondta, hogy az elkövetők nem parancsra cselekedtek, a bizonyítékokból ugyanis kitűnik, hogy amit tettek, azt szabad akaratukból tették.⁸⁹

Ezzel szemben három másik esetben, amelyben a bűnrészességet állapította meg a bíróság, a vádlottak nem vettek részt magában az erőszak elkövetésében. Az Akayesu⁹⁰-ügyben a vádlott parancsnoki mivoltából kifolyólag képes volt arra, hogy helyszínt biztosítson az elkövetéshez, néhány esetenél jelen is volt, egyértelműen tudott az elkövetésről, jelenlétével, hatalmánál fogva nyomást tudott gyakorolni az áldozatokra, támogatása pedig egyértelmű üzenet volt arról, hogy a tetteket elfogadja, egyetért azok véghezvitelével.⁹¹ Ugyanez a helyzet

⁸⁶ Uo.

⁸⁷ JECS Franciska: *Az előjáró felelőssége a nemzetközi büntetőbíróság joggyakorlatában, különös tekintettel a Bemba-ügyre.* Miskolci Jogtudó 2019/1. szám 24–34. 25. o.

⁸⁸ Kunarac (2021) para 6-10.

⁸⁹ Uo.

⁹⁰ Az eset a ruandai népirtás során történt, melyke során a hutu kormányzat szervezett népirtási kampányt indított a tutszi kisebbség és a mérsékelt hutuk ellen. Akayesu ebben a háborús helyzetben, amely 1994. április 7. és július között zajlott, polgármesteri pozíciót töltött be, mégpedig 1993 áprilisától 1994 júniusáig, illetve politikailag aktív volt. A konfliktus megfelelt a Genfi Egyezmény 3. közös cikkének és az 1977-es Kiegészítő Jegyzőkönyv II. kritériumainak, amelyek a nemzetközi jelleggel nem rendelkező fegyveres konfliktusokra vonatkoznak. - *Akayesu (1998) para. 78-111.*

⁹¹ The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu (Trial Judgement) Case No. ICTR-96-4-T. (1998) para 12.

állt fenn az Ntaganda-⁹², illetve a Furundzija⁹³-ügyben is, ahol a vádlottak felelősségét szintén bűnrészességben állapították meg, hiszen parancsnokként, jelenlétük az elkövetőkre bátorítóan hatott, és azzal elősegítették mindezen tettek elkövetését.⁹⁴

A Bemba⁹⁵-ügy esetében, bár másodfokon felmentő ítéletet hoztak, az elsőfokú ítéletben olyan, fontos megállapításokat tettek, amelyek nagy hatással voltak a joggyakorlatra. A vizsgált ügyek közül ugyanis ez volt az első, ahol nem bűnrészességben, hanem a parancsnoki speciális felelősség alapján állapították meg az elkövetői minőséget.⁹⁶ A Statútum egyértelműen meghatározza ugyanis az előjárói felelősség kérdését, 28. cikk értelmében: büntetőjogi felelősség terheli azokat a katonai parancsnokokat, illetve de facto így eljáró személyeket, akiknek a tényleges parancsnoksága és ellenőrzése alatt követnek el büntetteket azok, akik ezen parancsnokok tényleges hatalma és ellenőrzése alatt állnak. A Bemba-ügyben a bíróság kifejtette, hogy tényleges ellenőrzésnek, azt a fizikai értelemben vett képességet kell tekinteni, ami lehetővé teszi a bűncselekmények elkövetésének megelőzését és megakadályozását.⁹⁷ Ebben az esetben tehát azért nem bűnrészességet állapít meg a bíróság, mert a Statútum alapján többletkötelezettségeket várnak el a parancsnokoktól annak érdekében, hogy megakadályozzák az ilyesfajta bűncselekmények elkövetését. Ezen felelősség megállapítása esetén tehát a bíróság azért ítéli el a vádlottakat, mert parancsnokként nem tettek meg minden szükséges lépést, hogy megakadályozzák, illetve megfékezzék az elkövetőket a bűnelkövetés tekintetében, illetve nem

⁹² A konfliktus az Ituri régióban (Kongói Demokratikus Köztársaság) zajlott, ahol etnikai feszültségek robbantak ki a helyi Lendu és Hema közösségek között. Az UPC és szövetségesei etnikai tisztogatásokat hajtottak végre, különösen a Lendu közösség ellen. Az UPC a konfliktus során több falut is megtámadott, aminek következtében nemzetközi bűncselekményeket követtek el, mint például szexuális erőszakot, szexuális rabszolgaságba taszítást. Ntaganda az UPC csoport egykori magasrangú tisztviselője volt. -*Ntaganda (2019) para 1-33.*

⁹³ A konfliktus, amely 1992 és 1995 között zajlott Bosznia Hercegovinában, a jugoszláv államszövetség felbomlása után robbant ki, ahol horvát és bosnyák erők közötti összecsapások történtek. Furundzija egy horvát félkatonai alakulat parancsnoka volt. Egy kihallgatása során, ahol egy másik katona és ő volt jelen, a tanút szexuálisan bántalmazta a katona, Furundzija pedig nem tett ez ellen semmit, jelenlétével bátorította a katonát. -*Furundzija (1998) para 2-37.*

⁹⁴ Furundzija Case: The Judgement of the Trial Chamber (JL/PIU/372-E), 1998. és The Prosecutor v. Bosco Ntaganda, (ICC-01/04-02/06-2359) 2019.

⁹⁵ Bozizé tábornok, aki a közép-afrikai fegyveres erők vezérkari főnöke volt, 2002 októberében előrenyomult a Közép-afrikai Köztársaság területére. A Közép-afrikai Köztársaság volt elnöke, azért, hogy kormányát megvédje segítséget kért Jean-Pierre Bemba Gombótól, aki Kongó alelnöke volt. Bemba létrehozta 1998-ban a Kongói Felszabadítási Mozgalmat, akinek elnöke, valamint főparancsnoka is ő lett. Mintegy 1500 katona harcolt ebben az alakulatban, Pattasé támogatása érdekében. A két ellenséges erő közötti fegyveres konfliktus a Közép-afrikai Köztársaságban 2002. október 26. és 2003. március 15. között zajlott, ami alatt a Kongói Felszabadítási Mozgalom katonái parancsot kaptak a civil lakosság elleni széleskörű támadásra. Ennek következtében rengeteg fosztogatást, erőszakos közülést és szándékos emberölést követelt el a civil lakosokkal szemben. - *Bemba (2016). Summary of the Appeal Judgment in the case, The Prosecutor vs Jean-Pierre Bemba Gombo, Read by Presiding Judge Christine Van den Wyngaert, The Hague, 8 June 2018 para 4-7.*

⁹⁶ The Trial of Jean-Pierre Bemba at the ICC: Judgment, Executive Summary. Open Society Justice Initiative March 2016.

⁹⁷ Situation in the Central African Republic in the case of the Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, (2016). para 180-190.

adták át az ügyet a megfelelő hatóságoknak a sikeres büntetőeljárás lefolytatása végett.⁹⁸ Az előjárói felelősséget tehát megállapítják a Statútum 28.cikke alapján, amennyiben az előjáró „*tudta, tudnia kellett volna, tudatosan figyelmen kívül hagyta a bűncselekményre egyértelműen utaló információt*”. Ez a parancsnoki felelősség a passzív típusa, másik típusa pedig az aktív formája, amely esetében a parancsnok aktív magatartást fejt ki, tehát parancsot ad a bűncselekmény elkövetésére.⁹⁹

Bár a parancsnoki felelősségi forma már a korábbi ad hoc bíróságok gyakorlatában is ismert volt, mégsem ezen minőség alapján ítélték el sokáig az elkövetőket, hanem bűnrészesekként. Állaspontom szerint a parancsnoki felelősség egy tágabb kategóriát jelöl, ugyanis ezekben az esetekben, ha egy parancsnok nem tesz meg minden tőle elvárható intézkedést, a bűncselekmények megakadályozása végett, akkor már elítélhető, viszont a bűnrészesesség esetében valamely cselekményével aktívan is kell segítenie az elkövetőt, vagy támogatását kell kifejeznie az adott cselekményekkel kapcsolatban. Ez a felelősségi forma sem teszi viszont egyszerűvé az ítélelhozatalt, ugyanis itt is felmerülnek bizonyos nehézségek.

Említhető itt az, hogy sokszor a parancsnoki, vezetői státuszt írásos dokumentum nem bizonyítja, vagy ha bizonyította is, később ezek megsemmisítésére törekednek. Ilyenkor szintén a tanúk vallomásait, a helyzet összes körülményét vizsgálva kell megállapítani, hogy az adott személy rendelkezett-e akkora státusszal, hogy felelősségre lehessen vonni ezekért a tettekért. A Kunarac-ügyben például elegendőnek vélte a bíróság a bizonyítékokat arra vonatkozóan, hogy parancsnoki mivoltából képes volt irányítani az alacsonyabb rangúakat, és tudott a tettekről is. A Katanga-ügyben viszont a bíróság úgy ítélte meg, nem állt rendelkezésre elegendő bizonyíték arra vonatkozóan, hogy Katanga közvetlenül ellenőrizte volna a Bogoro-i támadás során elkövetett nemi erőszakos cselekményeket.

Az elkövetői minőséghez kapcsolódóan fontosnak tartom megemlíteni a Kunarac ítéletben leírt azon megállapítást, hogy bár a Törvényszék előtt folyó ügyekben a leghatásosabb, ha a magasabb szinten álló vezetők kerülnek felelősségre vonásra, a bíróság szerint az alacsony rangú, alárendelt személyek sem mentesülhetnek ilyen bűncselekmények elkövetése esetén a felelősségre vonás alól, hiszen az ő felelősségük is, hogy az ilyesfajta tettek ne váljanak a háború hozadékává. A bíróság kiemelte az ügyben, hogy a politikai vezetők, hadvezérek is tehetetlenek, ha maguk a katonák nem hajlandóak a háborúk során a bűnelkövetéstől tartózkodni.

⁹⁸ JECS (2019) 25. o.

⁹⁹ SÁNTHA Ferenc: „*Parancsnokok, előjárók speciális felelőssége a nemzetközi büntetőjogban*” in KIRS Eszter (szerk.): *Egységesedés és széttagolódás a nemzetközi büntetőjogban*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2009. 43-45. o.

Álláspontom szerint a legjobb megoldás egy-egy ilyen súlyos háborús bűncselekmény elkövetése esetén, ha magukat a kiváltó okokat feltárjuk, és azokat közvetlenül, gyökerüknél fogva kezeljük. Jelen esetben tehát a parancsnoki felelősség alkalmazása mindenképpen előrelépést jelent a szexuális erőszak, illetve egyéb nemzetközi bűncselekmények visszaszorítása érdekében, hiszen a nemzetközi Törvényszékektől nem elvárható követelmény, hogy minden katonát egyesével vonjanak felelősségre.

Ahhoz, hogy a nemzetközi büntetőjog és a nemzetközi büntetőbíróság munkája sikeres és társadalmilag hiteles legyen, szükséges a nemzeti bíróságok eljárása is. Mint már korábban is említettem az ICC munkája komplementer a nemzetiekhez képest, így akkor jár el, ha azok nem tudnak vagy nem akarnak az adott cselekmény miatt eljárást indítani. A kialakult háborús helyzetekben azonban, az elkövetők (katonák) magas számából adódóan a nemzetközi büntetőbíróság munkája, tehát a fő háborús bűnösök, felsővezetők, parancsnokok elítélése nem elegendő. A nemzetközi és a nemzeti bíróságoknak egymással együttműködve, egy közös cél érdekében kell dolgozniuk, mind a szankcionálás, mind a társadalmi hitelesség érdekében.

A bíróságok további nehézségekbe, megfontolandó kérdésekbe ütköznek, amikor is azt kell megállapítaniuk, hogy melyik nemzetközi bűncselekményt is követték el a vádlottak. A szexuális erőszakos cselekményekkel ugyanis megvalósítható a népirtás, az emberiesség elleni bűncselekmény, illetve a háborús bűncselekmény is. Bizonyíthatósága a korábban felsorolt okok miatt egyik bűncselekménynek sem könnyű.

Ahhoz, hogy a bíróság népirtást állapítson meg, bizonyítani kell, hogy az adott cselekményeket „*valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport, mint olyan, teljes vagy részleges megsemmisítésének szándékával követnek el.*”¹⁰⁰ Az Akayesu-ügy volt az első olyan eset, ahol ezt a bűncselekményt állapította meg az ICTR. Itt ugyanis a tuszik és a mérsékelt hutuk ellen indított a kormány szervezett népirtási kampányt.¹⁰¹ Célja a kormányszatnak az erőszakkal az volt, hogy ezeket a népcsoportokat megsemmisítse, amelynek egyik eszköze volt a szexuális erőszak is.

Az emberiség elleni bűncselekmény esetén a bíróságnak azt kell megállapítania, hogy a Statútumban felsorolt cselekményeket, amelyek közé a szexuális erőszak is tartozik, „*a polgári lakosság ellen irányuló széles körű vagy rendszeres támadás részeként, a támadás tudatában követik el.*”¹⁰² Ebben az esetben nem kell fennállnia annak a körülménynek, hogy

¹⁰⁰ A Római Statútum 6.cikke

¹⁰¹ Akayesu (2019) para 126.

¹⁰² A Római Statútum 7.cikke

egy bizonyos csoport ellen, diszkriminatív okokból történjen a támadás, így ez a bűncselekmény kevésbé speciális.

Ezzel szemben a háborús bűncselekmények is, olyan speciális feltételeket igényelnek, amelyek még nehezebbé teszik a bizonyítást. Ennél a bűncselekménynél ugyanis, az elkövetett cselekményeket egy háborús „*terv vagy politika részeként vagy ilyen bűncselekmények nagyszabású elkövetésének részeként követik el*”¹⁰³. Háborús bűncselekmények esetében, mint ahogy az Al Hassan-ügyben is kiemelte a bíróság, a cselekményeknek nemzetközi vagy nem nemzetközi fegyveres konfliktusok fennállta esetén kell történnie ahhoz, hogy a bűncselekmény megállapítható legyen, illetve nem elég ezen tény bizonyítása, hanem fontos, hogy az elkövetett cselekményeknek a háborús helyzettel összefüggésben, annak részeként kerüljenek elkövetésre. Meglátásom szerint, ennek a bűncselekménynek a bizonyítása a legnehezebb a három bűncselekményi kör közül, amelyet az is bizonyít, hogy a vizsgált hét esetben, mindösszesen három ügyben állapították meg a felelősségét az elkövetőnek szexuális erőszakot, háborús bűncselekményként.

Egyik esetben sem mondták, hogy ne történt volna szexuális erőszak, illetve, hogy ne állt volna fent az országban nemzetközi vagy nem nemzetközi fegyveres konfliktus, azonban mindegyik esetben nehéz volt a bizonyítás. Az, hogy általában nem áll rendelkezésre tárgyi bizonyíték, nagyon megnehezíti az ügyészség feladatát abban, hogy ezeket a cselekményeket bizonyítani tudja.

Elsődlegesen bizonyítani kell, hogy valóban megtörténtek a szexuális cselekmények, azután azt is, hogy erre az adott vádlottak parancsot adtak, nem gátolták meg azt, nem tettetek megakadályozásuk érdekében semmit vagy éppen, hogy ők maguk is részt vettek annak elkövetésében. Ahhoz, hogy ezután szexuális erőszakot, mint háborús bűncselekményt állapítson meg a bíróság, bizonyítania kell az ügyészségnek, hogy nemzetközi vagy nem nemzetközi fegyveres konfliktus állt fenn az országban, illetve, hogy magukat a szexuális cselekményeket ezzel összefüggésben, a kiszolgáltatott környezetet kihasználva követték el.

4.4.Fogalmi kérdések

Azt, hogy a büntetőbíróságok, az ad hoc törvényszékek és a jelenlegi ICC gyakorlata miben tér el, abból is láthatjuk, hogy milyen fogalmi meghatározásokat alkalmaztak. Ehhez kapcsolódóan vizsgálom, hogy a szexuális erőszak esetében milyen fogalmak mentén jártak el a bíróságok.

¹⁰³ Uo. 8.cikke

Valójában a korábbi törvényszékek és az ICC gyakorlata között nem fogalmazható meg, hogy másképp vélekedtek volna a kérdésről, az eljáró tanácsok ugyanis hasonlóan értelmezték a szexuális erőszak fogalmát. A ICTR az Akayesu-ügy kapcsán például az alábbi fogalommeghatározást használta a szexuális erőszakra: „*A Törvényszék a szexuális erőszakot, amely magában foglalja a nemi erőszakot is, minden olyan szexuális jellegű cselekménynek tekinti, amelyet kényszerítő körülmények között követnek el egy személyen. A szexuális erőszak nem korlátozódik az emberi test fizikai behatolására, és magában foglalhat olyan cselekményeket is, amelyek nem járnak behatolással vagy akár fizikai érintkezéssel*”.¹⁰⁴

A korábbi fejezetben, a szexuális erőszak fogalmának ismertetése során már bemutattam, hogy milyen fogalmi meghatározást is használ jelenleg a Nemzetközi Büntetőbíróság. Ez alapján megállapítható, hogy mind az ICC, mind pedig az ICTR szexuális cselekményeket említ, tehát nem kell kifejezett nemi erőszaknak, behatolásnak történnie, de még fizikai érintésnek sem ahhoz, hogy a bűncselekményt megállapíthassa a bíróság. Az Akayesu-ügyben például a vádlott arra adott parancsot egy másik személynek, hogy vetköztessen le egy lányt, majd arra kényszerítse, hogy a lány magától is megtegye ugyanezt, majd meztelenül tornázzon más személyek előtt.¹⁰⁵ Bár nem történt kifejezett fizikai erőszak vagy érintés, a cselekmény ennek ellenére is megvalósítja a szexuális erőszak fogalmát. Ezen megállapítást ma is következetesen alkalmazza az ICC, illetve azon további elemeit is a fogalomnak, hogy a szexuális cselekmény, ha nemi erőszakról beszélünk, történhet a sértett bármelyik testnyílásába történő behatolással, illetve a nemi szervbe irányuló behatolás történhet az elkövető nemi szervével vagy más tárggyal is. A bíróságok gyakorlata abban is következetes, hogy a bűncselekmény elkövethető kényszerítéssel, erőszakkal, fenyegetéssel, amelynél az erőszaknak nem kell fizikainak lenni.

A fogalommal kapcsolatban a beleegyezés hiánya esetében történt egy nagyobb előrelépés, valamivel később, az ICTY gyakorlatában. A Jugoszláv Törvényszéknek a Kunarac-ügyben eljáró tanácsa ugyanis ebben az ítéletében mondta ki, amivel valójában a saját maga joggyakorlatától is eltért, hogy az erőszak helyett a beleegyezés hiányát érdemes figyelembe venni.¹⁰⁶ Itt ugyanis azt fejtette ki az eljáró tanács, hogy az erőszakból egyenesen következik a beleegyezés hiánya, viszont vannak olyan esetek, amikor annak ellenére, hogy erőszak nem valósul meg, nem történik a sértett részéről beleegyezés.¹⁰⁷ Kiemelte a bíróság, hogy „*az*

¹⁰⁴ Akayesu (1998) para 688.

¹⁰⁵ Uo. para 688.

¹⁰⁶ Kunarac (2001) para 127-130.

¹⁰⁷ Uo. para 127-130.

erőszakra vagy az erővel való fenyegetésre való szűkös koncentráció lehetővé teheti az elkövetők számára, hogy a kényszerítő körülmények tagadásával kibújjanak a felelősség alól olyan szexuális tevékenységért, amelyhez a másik fél nem járult hozzá”.¹⁰⁸ Az ICC a saját fogalommeghatározását következetesen alkalmazta az Al Hassan- és a Katanga-ügyekben is. Álláspontom szerint tehát a jelenleg használt fogalom kellően lefedi a szexuális bűncselekményeket, annak érdekében, hogy azokat tágran értelmezve, nem csak a nemi erőszakot beleértve, háborús bűncselekményként tudják megállapítani.

Bár a szexuális erőszak fogalma viszonylag állandó volt, az ICC az általam vizsgált ügyekben nagyban eltért a korábbi ad hoc bíróságok gyakorlatától több szempontból is. Ennek eredményeként látható, hogy a vizsgált négy ügyből mindösszesen egy ügyben ítélték el a vádlottat szexuális erőszakos cselekmény elkövetése miatt.

A probléma sok esetben az, hogy a szexuális erőszakot a többi bűncselekménytől függetlenül kezelik. A Katanga-ügyben például a bíróság megállapította több cselekmény esetében is, hogy azok a támadás céljával összefüggésben kerültek elkövetésre. Szemben más cselekményekkel, mint például a gyilkosságok, fosztogatás, polgári lakosság elleni támadás, a szexuális erőszakhoz kapcsolódó cselekmények nem voltak részei a szisztematikus támadásnak. A bíróság ezekre a cselekményekre leginkább úgy tekint, mint egyfajta háborús helyzet velejárójaként, amely elkerülhetetlen és amely nem, mint háborús fegyver, hanem a katonák önkényes cselekedeteiként értékelhetők. Nagyon nehezen bizonyítható ugyanis, hogy ezen cselekményeket előre eltervezték, illetve, hogy a különböző szintű vezetők ezek véghezvitelét felügyelték, irányították és ellenőrizték a végrehajtásukat. Ennek hiányában a szexuális erőszakot elkönnyvelik olyan cselekményeknek, amelyeket nem kifejezetten elrendeltek, hanem azok meglétét csak eltűrték. Ez ahhoz vezet, ami az ICC felmentő ítéleteiből is látszik, hogy a bűncselekmények elkövetői esetében nagyon magas szintű a büntetlenség. Az Ntaganda-ügy volt az, ahol a bíróság az összes bűncselekmény kontextusába helyezését hangsúlyozta a szexuális erőszaknak, kiemelve a bűncselekmények közötti összefüggéseket, ahelyett, hogy ezeket a cselekményeket, önállóan, váratlanul a többi cselekmény közül kiragadva értelmezte volna. Az Ntaganda-ügyben hozott ítélet bár követendő lett volna, ez nem valósult meg, hiszen az azt követő ítéletekben sem így járt el a bíróság, mint például az Al Hassan-ügyben sem.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Uo. para 127-130.

¹⁰⁹ Susana SÁCOUTO, Leila Nadya SADAT, Patricia Viseur SELLERS: *Leiden Journal of International Law*. Cambridge University Press, 2019. 220-229. o.

4.5.Követendő gyakorlat

A nemzetközi büntetőbíróóságok feladata nem könnyű, egyik háborús bűncselekmény vagy más bűncselekmények esetében sem. Sok esetben nem áll rendelkezésükre konkrét rendelkezés az adott esethez, például fogalommeghatározások, elhatárolások körében. Éppen ezért a korábbi törvényszékek, illetve a mai ICC ítéleteit a joggyakorlat befolyásolja, az ítéletekben ugyanis olyan megállapításokat tehetnek az egyes korábban eljáró tanácsok, amelyek alakítják a későbbi joggyakorlatot, és segítségül szolgálhatnak más eljáró tanácsok, bíróságok számára, az ítélethozatal sikeressége érdekében. Az alábbiakban azokat a fontos megállapításokat emelném ki, amelyekkel a bíróságok elhatárolási, fogalmi kérdéseket oldottak fel, az ügyek megoldása érdekében.

A szexuális erőszak körébe tartozó nemi erőszak esetében sok ítéletben felmerül, hogy ezzel a cselekménnyel a kínzás tilalma is megállapítható, illetve, hogy lehet-e ennek alapján mindkettőben bűnösnek találni a vádlottat ugyanazon cselekmények kapcsán. Ehhez kapcsolódóan felmerülhet az a kérdés is, hogy nem ütközik-e a kétszeres értékelés tilalmába a bíróságok ilyen megállapítása. Mind a Kunarac-, mind a Furundzija-ügyben felmerült ennek a kérdésnek a tisztázása, mégpedig, hogy a bíróságok ugyanazokat a cselekményeket, kínzásnak, illetve szexuális erőszaknak is minősítették, így a cselekmény mindkét elkövetési magatartás alapján minősül háborús bűncselekménynek.

A Kunarac-ügyben a Fellebbviteli Kamara azt a megállapítást tette, hogy mindkét elkövetési magatartás tartalmaz egy egymástól lényegesen eltérő elemet, ami által mindkettő megállapítható lehet, az adott cselekmények kapcsán.¹¹⁰ A nemi erőszaknak, mint szexuális erőszaknak fő eleme maga a behatolás, míg ugyanennek a cselekménynek a kínzásként történő értelmezése során, elmondható, hogy annak fő eleme már maga a tiltott cél elérése, amely tehát nem egyenlő a szexuális erőszakéval.¹¹¹ A nemi erőszak, amely a szexuális erőszakos cselekmények közé tartozik, minősülhet kínzásnak, ha például *„a kihallgató személy vagy a fogvatartott kihallgatásában részt vevő más személyek az áldozat megbüntetésének, megfélemlítésének, kényszerítésének vagy megalázásának, illetve az áldozat vagy egy harmadik személy által adott információk vagy vallomás megszerzésének eszközeként alkalmazzák azt.”*¹¹²

Mindkét ügyben kimondta tehát a bíróság, hogy a nemi erőszak megvalósít kínzást is, és a bíróság teljesen helyesen értékelheti ezeket a cselekményeket mindkét magatartási

¹¹⁰ Kunarac (2001) para 179.

¹¹¹ Uo. para 179.

¹¹² Furundzija (1998) para 163.

formának, hiszen mind az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság, mind az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapította, hogy a kínzás nemi erőszakkal is elkövethető, illetve az ENSZ kínzással foglalkozó különmegbízottja is a szexuális erőszak egyes formáit a kínzás módszerei közé sorolta.¹¹³

A joggyakorlat alakítása esetében fontos megemlíteni a vallomásokhoz kapcsoló leglényegesebb megállapításokat is. Mint már korábban említettem a legnehezebb feladat a szexuális erőszakos cselekmények, mint háborús bűncselekmények esetében az, hogy megfelelő bizonyítékok álljanak rendelkezésre egy-egy cselekmény kapcsán. Legtöbbször csak a sértett vagy tanúvallomások állnak rendelkezésre, amelyek természetesen szexuális bűncselekmények kapcsán is fontos bizonyítékok, viszont a védelem, a vádlottak ennek kapcsán sok esetben támadhatják a vádakat, próbálva elérni azt, hogy ezeket a vallomásokat valamilyen oknál fogva ne vegye a bíróság figyelembe.

Fontos kiemelni, hogy a tanúvallomások összessége, azok együttesen való figyelembevétele igenis fontos bizonyító erővel bírnak az ICC előtt. Az Akayesu-ügyben például rengeteg olyan tanúvallomás állt a rendelkezésére, amelyek azt bizonyították, hogy történt szexuális erőszak, illetve, hogy Akayesu tudott ezek elkövetéséről, megakadályozásuk érdekében nem tett semmit.¹¹⁴ Ezzel szemben a védelem oldalán valójában csak a vádlottnak a tagadása állt rendelkezésre, amely sokkal kevesebb bizonyító erővel bírt.¹¹⁵ A Furundzija-ügyben is felmerült annak kérdése, hogy mekkora bizonyító erővel is bírnak a vallomások, lényegében maga az egész tárgyalás a tanúk vallomásainak megbízhatóságával foglalkozott.¹¹⁶ Ennél az ügynél az merült fel, hogy a traumatikus megpróbáltatások, a poszttraumás stressz ellenére is lehet-e egy tanúvallomást hitelesnek tekinteni.¹¹⁷ A bíróság azt a megállapítást tette, hogy igen, nincs ok arra, hogy egy ilyen traumákat átélt személy vallomása ne lenne megbízható bizonyíték, ha emlékszik az eseményekre, személyekre, képes a körülményeket, fontos mozzanatokot felidézni.¹¹⁸

4.6.Összefoglalás és jövőbeli lehetőségek

Az ICC ítélkezése kapcsán a mai napig fennállnak olyan bizonytalanságok, amelyek között a bíróságoknak nehéz megfelelő ítéleteket hozni. Elmondható tehát, hogy a nemzetközi jogi szabályozást nagy mértékben befolyásolja a jogalkalmazó munkája, maga a joggyakorlat.

¹¹³ Kunarac (2001) para 181. és Furundzija (1998) para 163.

¹¹⁴ Akayesu (1998) para 449.

¹¹⁵ Uo. para 459.

¹¹⁶ Furundzija Case: The Judgement of the Trial Chamber (JL/PIU/372-E), 1998.

¹¹⁷ Uo.

¹¹⁸ Furundzija (1998) para 109.

A korábbi bíróságok gyakorlata, az általuk tett megállapítások, hatással lehetnek a későbbi joggyakorlatra és álláspontom szerint az ICC-nek fontos lenne ezeket követnie. Ez sok esetben meg is történik, vannak viszont olyan ügyek, mint például a Katanga-, Bemba-, illetve az Al Hassan-ügy is, ahol a szakemberek, illetve a társadalom is arra számított, hogy a szexuális erőszak kérdésében bűnösséget megállapító ítélet fog születni, ezzel szemben viszont a bíróság felmentő ítéletet hozott. Ennek okai összetettek, és érdemes megnézni több szemszögből is.

Alapvetően az olyan személyek, akik nem vesznek részt az ügy értékelésében, azt szeretnék elérni a szexuális erőszak körében, hogy egyre több ítélet szülessen, amelyben kimondják a bűnösséget ilyen cselekmények miatt. Ennek oka lehet az, mint ahogy az Al-Hassan-ügy kapcsán Melinda Reed, a hágai székhelyű, az ICC ügyeivel foglalkozó Women's Initiatives for Gender Justice civil szervezet ügyvezető igazgatója is mondta: „Ez egy újabb lépés a pozitív fejlődés útján. Minden döntés számít. Most írjuk a jövő joggyakorlatát, így minden ügy és minden lépés rendkívül fontos a nemi alapú és szexuális bűncselekmények tekintetében”.¹¹⁹

A Bemba-ügyben szintén arra számított mindenki, hogy a bíróság megállapítja a bűnöségét a parancsnoknak, azonban ez az ügy is a vádlott felmentésével végződött, a másodfokú eljárás során. A Bemba-ügyben az elégedetlenséget leginkább az váltotta ki, hogy a bíróság az ítéletében olyan magyarázatot adott, amely szembe megy a korábbi joggyakorlattal. A Fellebbviteli Kamara ugyanis kitágította a másodfok jogosultságait, ami komoly eltérés volt a korábbi ad hoc bíróságok, illetve maga az ICC gyakorlatától is.¹²⁰ Míg a gyakorlat szerint a bizonyítékok, érvek összegyűjtése a legjobb, ha az elsőfokú bíróság előtt zajlik, addig ebben az ügyben a Fellebbviteli Kamara beleavatkozhatott a Tárgyalási Kamara ténybeli megállapításaiba, annak érdekében, hogy elkerülje a bírói tévedést.¹²¹

Az ICC megalakulása óta egyre nagyobb hangsúlyt fektet a nők elleni erőszakra, ezt bizonyítja az is, hogy egyre több ügy indul, melyben a szexuális erőszak, mint emberiség elleni vagy háborús bűncselekmény a vád. Mind az Al Hassan-, mind a Katanga-ügyben tehát óriási volt az elvárás, mind társadalmilag, mind a joggyakorlat szempontjából, hogy ezekben az ügyekben bűnösséget megállapító ítélet szülessen. Azonban az eljáró tanácsoknak a bizonyítékokat ugyanúgy értékelni kell, ítéletét, jogi indokokkal kell alátámasztani. Nem ítélt el valakit csakis annak tükrében, hogy szükségesek az olyan ítéletek, amelyek hangsúlyozzák a

¹¹⁹ Jason BURKE: *ICC prosecutes Islamist militant on groundbreaking gender-based charges*. The Guardian, Archived from the original on 30 September 2019. Retrieved 30 September 2019.

¹²⁰JECS (2019) 31. o.

¹²¹Uo. 31. o.

szexuális erőszak, mint háborús bűncselekmény elítélését, megakadályozásának fontosságát. A bíróság mindkét ítéletben azért hozott felmentő ítéletet, mert állaspontja szerint nem állt rendelkezésre elég bizonyíték ahhoz, hogy a tett minden kétséget kizáróan bizonyított legyen.

A Katanga-ügy kapcsán például kimondta a bíróság, hogy az ügyészek nem tudtak elegendő konkrét bizonyítékot bemutatni arra vonatkozóan, hogy Katanga személyesen parancsot adott volna nemi erőszak elkövetésére, vagy közvetlenül felelős lett volna szexuális rabszolgaságért.¹²² Bár elismertek bizonyos szörnyűségeket, amelyeket a milíciája követett el, Katanga konkrét felelősségét ezekért a cselekményekért nem találták teljes mértékben bizonyítottnak.¹²³

Az Al Hassan-ügyben is a döntés erősen megosztott volt, minden bíró külön véleményt nyilvánított, a végső szavazáson pedig 2-1 arányban a felmentés mellett döntöttek a szexuális erőszakos cselekmények kapcsán.¹²⁴ Kimberly Prost bírónő azzal érvelt, hogy Al Hassan büntetőjogi felelősséggel tartozik a kényszerházasság, a szexuális rabszolgaság és a nemi erőszak bűncselekményeiért, úgy vélte ugyanis, hogy az Iszlám Rendőrség tagjaként tevékenyen támogatta ezeket a kényszerházasságokat és a kapcsolódó bűncselekményeket.¹²⁵ Tomoko Akane bíró azzal érvelt a felmentő ítélet mellett, hogy nem volt elegendő bizonyíték annak bizonyítására, hogy a kényszerházasságok egy szisztematikus terv részét képezték volna, és Al Hassan részvételét részben úgy értelmezte, hogy inkább a házasságok megkötését segítette elő, mintsem, hogy közvetlenül kényszerítette a nőket.¹²⁶

A vizsgált ítéletek alapján, illetve a témával foglalkozó neves szerzők tanulmányai alapján is kitűnik, hogy az ICC joggyakorlata az elmúlt időszakokban nem hoz, olyan eredményt, amelyre számítani lehetne. A Nemzetközi Büntetőbíróság felállításának a célja az volt, hogy egy olyan testület járjon el, egy adott előre meghatározott eljárásrend alapján, amely a létrehozott Statútum alapján képes az elkövetők felelősségre vonására, illetve a további elkövetés megakadályozása érdekében hatékonyan tud fellépni. A felmentő ítéletek számából ítélve, ennek megvalósulása képlékeny.

Patricia Sellers is kiemeli több tanulmányában, hogy az ad hoc bíróságok eredményességének, gondolkodásmódjának átültetése az ICC gyakorlatába előrelépést jelenthet a szexuális erőszakos cselekmények esetében. Fontos, hogy az ICC ne szűkítse le

¹²² Katanga (2021) para 1663-1665.

¹²³ Uo. para 1663-1665.

¹²⁴ Melanie O'BRIEN, Kathleen M. MALONEY, Valerie OOSTERVELD: *Forced Marriage in the Al Hassan Trial Judgment*. 2024.

¹²⁵ Uo.

¹²⁶ Uo.

túlságosan a Statútumot, annak értelmezése során, hiszen azzal csak azt éri el, hogy a legtöbb elkövetési magatartás, szexuális cselekmény kiesik a tényállás alól, illetve bizonyításuk nem lesz lehetséges. Az ICTY például azon ad hoc bíróságok közé tartozott, amely a genfi egyezmények, illetve a nemzetközi szokásjog alapján jogalapot biztosított a nemi erőszak kriminalizálásának, arra törekedve, hogy minél inkább támogassa a nemzetközi büntetőjog szabályait.¹²⁷

¹²⁷ Karen ENGLE: *Feminism and Its (Dis)Contents: Criminalizing Wartime Rape in Bosnia and Herzegovina*. 99 American Journal of International Law 778, 2005. 1. o.

5. Összegzés

A szexuális erőszak háborús bűncselekményként történő elismerése, fontos mérföldkő volt a nemzetközi humanitárius jog, illetve a nemzetközi büntetőjog történetében is. Dolgozatomban törekedtem arra, hogy feldolgozzam azokat a fontos eseményeket, amelyek hozzájárultak ahhoz, hogy ez a bűncselekmény ma szankcionálható legyen. Az viszont, hogy valami a nemzetközi jogban bűncselekmény lett, nem elegendő teljes mértékben ahhoz, hogy az áldozatok igazságszolgáltatáshoz való hozzáférése teljes mértékben biztosított legyen, illetve, hogy a nemzetközi béke stabilitása megmaradjon. Így, annak ellenére, hogy a dolgozatomban felsorolt kiemelt jelentőségű előrelépések, mind a különböző törvényszékek felállítása, mind a nemzetközi szervezet által tett kiemelt jelentőségű határozatok, mind a meghozott ítéletek, hozzájárultak, ahhoz, hogy a szexuális erőszakos cselekmények egyre inkább visszaszoruljanak, napjainkban is folyamatos kihívást jelent, a megelőzés, illetve az igazságszolgáltatás megerősítése.

A nemzetközi jogalkotásnak továbbra is különös figyelmet kell fordítani az ilyen bűncselekményekre, hiszen a mai napig egyik napról a másikra törnek ki olyan háborúk, amelyekben a civil lakosság kiszolgáltatottá válik az ilyen cselekményeknek. Dolgozatomban erre törekedtem rávilágítani, kiemelve azokat a fontos lépéseket, amelyeket álláspontom szerint az ICC-nek is követnie kell joggyakorlata során.

A háborúban elkövetett szexuális erőszak olyan súlyos bűncselekmény, amelynek visszaszorítása közös cél kell, hogy legyen, mind a nemzeti, mind a nemzetközi jogalkotásban. A nemzetközi közösség kollektív felelőssége, hogy megteremtse mindazon feltételeket, amelyek ellehetetlenítik a szexuális erőszak háborús fegyverként való alkalmazását. Dolgozatom célja, hogy a háborúk káros következményei csökkenthetők legyen, azáltal, hogy az ilyen eszközök alkalmazásának lehetőségét végleg ellehetetleníti a nemzetközi közösség. Rendezni kell a nemzetközi és a nemzeti bíróságok joghatóság összeütközéseinek kérdését és törekedni kell arra, hogy a nemzeti bíróságok a szuverenitásukat védve, ne legyenek a nemzetközi bűncselekmények visszaszorításának akadályai. Fontos az államok és a nemzetközi szervezetek közötti folyamatos egyeztetés és meglátásom szerint vannak olyan esetek, amikor az államnak valamelyest háttérbe kell szorulnia és teret engedni az ICC munkájának. Sokszor a nemzeti bíróságok ugyanis nincsenek felkészülve, a nemzetközi bűncselekmények, és leginkább a szisztematikus támadás részeként elkövetett szexuális erőszakos cselekmények esetében.

Bár Magyarországon a szexuális erőszak, mint nemzetközi bűncselekménnyel kapcsolatosan viszonylag kevés tanulmány készült, rendkívül fontos hangsúlyozni, hogy a nemzetközi jog keretein belül a szexuális erőszak számos formában értelmezhető. Emellett pedig kiemelendő, hogy a szexuális erőszak háborús bűncselekményként való elismerése jelentős előrelépést jelent a visszaszorítás érdekében, hiszen ezáltal már három bűncselekmény tényállásában is szerepel ez a magatartás, ami lehetőséget teremt az elkövetők teljes körű felelősségre vonására, valamint az áldozatok védelmére is. Így a jogszabályi háttér álláspontom szerint rendelkezésre áll a megelőzéshez, azonban a jogalkalmazóknak is munkájuk során törekedniük kell arra, hogy képesek legyenek ezeket a jogszabályokat következetesen, a célnak megfelelően használni és ilyen szellemben meghozniuk az ítéleteket.

6. Forrás- és irodalomjegyzék

Irodalomjegyzék:

- ÁDÁNY Tamás Vince: *A nemzetközi büntetőbíróság joghatósága. Előzmények, tendenciák és előfeltételek.* In: Doktori Értekezések 8., Budapest, Pázmány Press, 2014.
- Anne-Marie de BROUWER: *Supranational Criminal Prosecution of Sexual Violence: The ICC and the Practice of the ICTY and the ICTR*, Intersentia, 2005.
- Anna-Marie SLAUGHTER: *A conversation with Anne-Marie Slaughter.* World Policy Journal, Spring 2014, Vol. 31, No. 1. Duke University Press, 2014.
<https://www.jstor.org/stable/43290426>
- Antonio CASSESE, Florian JEBBERGER, Robert CRYER, Urmila DÉ: *International Criminal Law, Critical Concepts in Law.* Routledge, 2015.
- Charlotte LINDSEY: *Women facing war*, in.: *International Committee of the Red Cross Women and War*, Svájc, 2001.
https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0798_women_facing_war.pdf
letöltés: 2024. 09. 05.
- Christine CHINKIN: *Gender and New Wars.* Stability: International Journal of Security & Development, 9(1): 1, 2020. <https://doi.org/10.5334/sta.733>
- Doris BUSS: *Rethinking 'Rape as a Weapon of War.* Feminist Legal Studies, Vol. 17, 2009.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?Abstract_id=1373975
- ESSA, A. (2017). *Why do some peacekeepers rape? The full report.* Al Jazeera. Accessed September 8, 2022. <https://www.aljazeera.com/features/2017/8/10/why-do-some-peacekeepers-rape-the-full-report>
- GELLÉR Balázs József: *Nemzetközi Büntetőjog Magyarországon, Adalékok egy vitához (egyres jellemzők leírása és diagnózis kísérlet)*, Tullius Kiadó, Budapest, 2009.
- Jason BURKE: *ICC prosecutes Islamist militant on groundbreaking gender-based charges.* The Guardian. Archived from the original on 30 September 2019. Retrieved 30 September 2019.
- JECs Franciska: *Az eljáró felelőssége a nemzetközi büntetőbíróság joggyakorlatában, különös tekintettel a Bemba-ügyre.* In: Miskolci Jogtudó 2019/1. Szám 24–34.
<https://jogtudo.uni-miskolc.hu/files/4153/MJ2019iss1art4Jecs.pdf> letöltés időpontja: 2024. 10. 23.
- Karen ENGLE: *Feminism and Its (Dis)Contents: Criminalizing Wartime Rape in Bosnia and Herzegovina.* 99 American Journal of International Law 778, 2005.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?Abstract_id=2165846
- KENDE Tamás, NAGY Boldizsár, SONNEVEND Pál, VALKI László: *Nemzetközi jog.* Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014.
- Kenneth GALLANT: *International Criminal Jurisdiction - Whose Law Must We Obey?* Oxford University Press, 2022.

- KOVÁCS Péter: *Bevezetés a Nemzetközi Büntetőbíróság joggyakorlatába*. In SCHANDA Balázs szerk.: *Jogtudományi Monográfiák 14*, Pázmány Press, Budapest, 2020.
- LATOR Anna: „*Mások szeme láttára erőszakoltak meg minket nap, mint nap*”: Tömeges nemi erőszak Ruandában a népiirtás alatt. *Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies*, 10(3), 2016.
- LENKOVICS Judit: *A nemzetközi büntetőbíráskodás történetének mérföldkövei*. A Nemzetközi Büntetőbíróság létrehozásának történeti előzményei. In *Jogi tanulmányok 2. Kötet*, 2010. <https://epa.oszk.hu/02600/02687>
- M. NYITRAI Péter: *A Nemzetközi bűncselekmény koncepciója*. JÁP, 2010/1., <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/5755181>
- SZEMESI Sándor: *A Nemzetközi Büntetőbíróság intézménye a nemzetközi jogban*, Jogelméleti Szemle 2006/2. <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/f698f840-883c-4cbb-a2cf-471a7d733bb3/content>
- Melanie O'BRIEN, Kathleen M. MALONEY, Valerie OOSTERVELD: *Forced Marriage in the Al Hassan Trial Judgment*, <https://opiniojuris.org/2024/07/23/forced-marriage-in-the-al-hassan-trial-judgment/>
- Prof. Dr. DOMOKOS Andrea: *Háborús konfliktusok és a nők elleni erőszak. A nemi erőszak olcsóbb, mint a golyó*. In: A gazdasági, társadalmi és egészségügyi válságok hatása a családon belüli erőszak áldozataira. *Belügyi Szemle*, Évf. 72 szám 10. 2024.
- Rachael Lorna JOHNSTONE: *Feminist Influences on the United Nations Human Rights Treaty Bodies*. *Human Rights Quarterly* Vol. 28, No. 1. 2006. <https://www.jstor.org/stable/20072727>
- Richard J. GOLDSTONE Hon: *Prosecuting Rape as a War Crime*, 34 *Case W. Res. J. Int'l L.* 277, 2002. <https://scholarlycommons.law.case.edu/jil/vol34/iss3/2/>
- SÁNTHA Ferenc: „*Parancsnokok, elöljárók speciális felelőssége a nemzetközi büntetőjogban*” in KIRS Eszter (szerk.): *Egységesedés és szétagolódás a nemzetközi büntetőjogban*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2009.
- SÁNTHA Ferenc: *A nemzetközi bűncselekmény általános fogalmának hazai fejlődése*. JÁP, 2011., Különszám. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1983328>
- SÁNTHA Ferenc: *Az erőszakos nemi bűncselekmények nemzetközi büntetőjogi vonatkozásai*. In: *Szakcikk Adatbázis, Jogtudományi Közlöny*, 2008/2.szám
- Seunghyun NAM: *Court Decisions in the Republic of Korea on Japan's Accountability for Sexual Slavery of the Comfort Women*, Oxford University Press, 2022.
- Sexual Violence, In: Vesna NIKOLIC-RISTANOVIC (Szerk.) *Women, Violence and War*, Budapest, CEU Press 2000.
- Susana SÁCOUTO, Leila Nadya SADAT, Patricia Viseur SELLERS: *Leiden Journal of International Law*. Cambridge University Press, 2019. <https://www.cambridge.org/core/journals/leiden-journal-of-international->

[law/article/collective-criminality-and-sexual-violence-fixing-a-failed-approach/0506802470B61560AAC6A799B3658889](https://ojs.lib.unideb.hu/DJM/article/view/6474/6070)

SZTANCS Edit: *A Nemzetközi Büntetőbíróság és a magyar jog viszonya*. Debreceni Jogi Műhely, 2006. Évi (III. Évfolyam) 4. Szám, (2006. október)
<https://ojs.lib.unideb.hu/DJM/article/view/6474/6070>

William A. SCHABAS: *An Introduction to the International Criminal Court*, Cambridge University Press, 2020.

Internetes források:

Historic activation of the Crime of Aggression <https://www.coalitionfortheicc.org/explore/icc-crimes/crime-aggression>

OSCE- *Sexual and Gender Based Violence in Armed Conflict*, 2022.
<https://www.osce.org/odihr/524088>

They came together not to be silenced: gender-based violence in conflict & the role of women's rights organisations, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2023.
<https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2023/06/The-Kvinna-till-Kvinna-Foundation-they-came-together-not-to-be-silenced-gender-based-violence-in-conflict-the-role-of-womens-rights-organisations.pdf>

WAVE, Women Against Violence Europe: *Preventing and responding to gender-based violence during the war and in post-war settings, Experiences and recommendations of women's ngos*, TOOLKIT, Vienna, 2022. <https://wave-network.org/>

Jogforrások:

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

A Nemzetközi Büntetőbíróság Rómában, 1998. július 17-én elfogadott Statútuma.

A polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt Egyezmény.

Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1325. sz. határozata (2000)
<https://www.un.org/shestandsforpeace/content/united-nations-security-council-resolution-1325-2000-sres1325-2000>

Az Európai Parlament 2010. november 25-i állásfoglalása az ENSZ Biztonsági Tanácsának a nőkről, a békéről és a biztonságról szóló 2000. évi 1325. számú határozata tizedik évfordulójáról (2012/C 99 E/12) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010IP0439>

Az Európai Parlament 2021. február 11-i állásfoglalása a nők jogai előtt álló kihívásokról Európában: több mint 25 évvel a Pekingi Nyilatkozat és Cselekvési Platform elfogadása után (2021/2509(RSP)) - https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0058_HU.html

ENSZ 2467. sz. állásfoglalása, 2019. S/RES/2467 (2019)

Eu Parlament (P9_TA(2023)0047) határozata.

Ítéletek:

Furundzija Case: The Judgement of the Trial Chamber (JL/PIU/372-E), 1998.
<https://www.icty.org/en/press/furundzija-case-judgement-trial-chamber-anto-furundzija-found-guilty-both-charges-and>

<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Elements-of-Crimes.pdf> Letöltés
időpontja: 2024. 11. 14.

Judgement of Trial Chamber II in the Kunarac, Kovac and Vukovic Case. (2001)
<https://www.icty.org/en/sid/8018>

Situation in the Central African Republic in the case of the Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo,(2016) https://www.icccpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2016_02238.PDF

The Prosecutor v. Al Hassan ICC-01/12-01/18, 2024.

The Prosecutor v. Bosco Ntaganda,(ICC-01/04-02/06-2359) 2019. <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/04-02/06-2359>

The Prosecutor v. Germain Katanga ICC-01/04-01/07, 2021, July.

The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu (Trial Judgement) Case No. ICTR-96-4-T.
<https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ict/1998/en/19275>

The Trial of Jean-Pierre Bemba at the ICC: Judgment, Executive Summary. Open Society Justice Initiative March 2016. <https://www.justiceinitiative.org/publications/trial-jean-pierre-bemba-icc> letöltés időpontja: 2024. 10. 23.